
**De Noordpool als
energiebron,
ecosysteem,
leefgebied
en toekomstig strijdtoneel**

Hoe ziet de toekomst eruit en hoe kunnen wij deze beïnvloeden?

Thomas Murray
In opdracht van Joris Voorhoeve,
SEN Foundation, 2012/2013

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	3
Inleiding	4
De rijkdommen van de Noordpool	4
De energietrend van de komende jaren	5
Het milieu	6
De inheemse bevolking	9
Canada	11
Verenigde Staten	12
Rusland	13
Noorwegen	14
Groenland (Denemarken).....	15
Het zeerecht	16
Politieke situatie en militaire activiteiten	17
Rusland	18
Noorwegen	21
Groenland (Denemarken).....	23
Canada	24
Verenigde Staten	25
Een analyse en mogelijk toekomstscenario	29
Op zoek naar een duurzame oplossing	31
Bibliografie	35
Bijlagen en figuren	40
Figuur 1	40
Figuur 2	40
Figuur 3	41

Voorwoord

Dit document is opgesteld in opdracht van Joris Voorhoeve voor de SEN Foundation. Het doel ervan is een overzicht bieden van de verschillende aspecten van de Noordpool. De bedoeling is dat de lezer op deze manier een zo volledig mogelijk beeld krijgt van wat zich in het hoge noorden afspeelt. Uiteindelijk zal hiervan een analyse worden gemaakt en een visie geformuleerd worden over hoe de toekomst er op de noordelijke pool uit kan gaan zien. Daarna zal een visie uitgesproken worden over hoe eventuele problemen in de kiem gesmoord zouden kunnen worden.

De Noordpool als energiebron, ecosysteem, leefgebied en toekomstig strijdtoneel

Inleiding

De Noordpool trekt de aandacht. Eeuwenlang is het alleen gebruikt voor de jacht op walvissen en zeehonden, maar nu maken energiebedrijven zich klaar om er olie en gas te halen. Dit alles wordt mede mogelijk gemaakt door een andere grote verandering: het smeltend poolijs.

Deze groeiende interesse voor het gebied leidt tot grote menselijke activiteit daar. Het potentieel van de regio leidt ook tot politieke verstrengelingen. Rusland heeft in 2007 zijn vlag op de Noordelijke IJsee geplant. Andere landen hebben dit symbolische gebaar snel proberen weg te wuiven; het wordt niet geaccepteerd. Als gevolg van deze spanningen, is de eerste toename in menselijke activiteit al te zien: de militaire aanwezigheid wordt groter in het gebied.

De Noordpool lonkt. Maar er zijn grote risico's en gevaren; niet alleen voor de Inuit, Sami en ijsberen. In dit stuk zal worden ingegaan op het internationaal zeerecht dat belangrijk zal zijn voor de verdeling van de rechten op het laatste beetje niemandsland op aarde. Eerst zullen de redenen gegeven worden waarom de aandacht voor de Noordpool aan het toenemen is en wat dit betekent voor het milieu, de inheemse volkeren en de politieke situatie. Dit zal vervolgens geanalyseerd worden en zal er na een mogelijk toekomstscenario een opzet gegeven worden voor een duurzame oplossing.

De rijkdommen van de Noordpool

Op de Noordpool is al langere tijd menselijke activiteit. Het is het leefruimte van de Inuit, die het gebied voornamelijk gebruiken voor jacht, visserij en verzamelen. Daarnaast zijn er ook veel mineraalmijnen te vinden, *offshore* boorplatformen, en in Canada veel schaliegasvelden.

Naast de rijkdommen die op het land te vinden zijn, kan worden aangenomen dat zich een schat aan grondstoffen op de bodem van de Noordelijke IJsee bevindt. Het gaat hierbij voornamelijk om olie en gas. Althans, uit onderzoek van de *United States Geological Survey* (Gautier et al. 2009) blijkt dat ongeveer dertig procent¹ van 's werelds onontdekte olie- en gasreserves zich op de Noordpool bevinden.²

Wanneer al deze oliereserves tegelijkertijd aangewend zouden worden, zouden deze voor een kleine drie jaar in de mondiale vraag kunnen voorzien.³ Voor de gasreserves geldt dat deze voor vijftien jaar

¹ Zoals vermeld, komt dit uit het *Science* artikel van Gautier et al. uit 2009. Echter, andere bronnen hebben het over ongeveer 25% van 's werelds onontdekte olie- en gasreserves (http://www.usgs.gov/newsroom/article.asp?ID=1980&from=rss_home laatst bekeken op 18 juni 2012).

² Om precies te zijn, blijkt uit de schatting dat 90 *billion barrels of oil* (BBO) en 1.669 *trillion cubic feet* (TCF) aan onontdekte grondstoffen zou kunnen liggen. Dat zijn respectievelijk 13% en 30% van 's werelds onontdekte olie- en gasreserves (The Economist, "Hidden Treasure", 16 juni 2012, [http://www.economist.com/printedition/specialreports?year\[value\]\[year\]=2012&category=76983](http://www.economist.com/printedition/specialreports?year[value][year]=2012&category=76983); laatst bekeken op 18 juni 2012).

³ Dit cijfer is gebaseerd op een berekening waarbij gebruik is gemaakt van de olieconsumptie uit 2010. Deze was toen vastgesteld op 86.700.000 vaten per dag (International Energy Agency 2011, 105). De berekening komt dan neer op het aantal vaten olie dat men verwacht te vinden op de Noordpool en dit te delen door de totale olieconsumptie van 2010: $90.000.000.000 / (86.700.000 * 365) = 2,844$. Wanneer de olieconsumptie uit 2010 dus constant blijft en de olie exclusief daar vandaan komt, zouden de oliereserves op de Noordpool dus een kleine 3 jaar mee gaan. In feite zal dit minder zijn, wegens stijgende consumptie.

voldoende zouden zijn.⁴ Dit lijkt niet om veel te gaan, maar dat is het wel. Zo bedragen de Russische bewezen oliereserves 6/7 van de oliereserves die zich naar schattingen van de USGS op de Noordpool bevinden. Een vergelijkbaar cijfer is er voor de Russische bewezen gasreserves, die 20/21 van de geschatte gasreserves op de noordelijke pool bedragen.⁵

Van deze geschatte grondstofreserves bevindt het gros zich in gebieden buiten de kust. Als omstandigheden het toelaten, zal hierdoor het aantal boorplatformen op de Noordelijke IJszee toe gaan nemen, waarmee het risico op ongelukken alleen maar groter wordt. Het is wel voordelig dat de gebieden waar naar verluid veel olie- en gasreserves zijn, veelal in onbetwiste gebieden liggen (figuur 1) (Gautier 2011).⁶ Desondanks lonken de gebieden buiten de eigen 200-mijlzone. Dit komt vanwege een kans dat daar, ver op de Noordelijke IJszee, ook enorme hoeveelheden grondstoffen opgehoopt liggen.⁷

De energietrend van de komende jaren

Het is de verwachting dat in de komende decennia in toenemende mate de vraag naar en het aanbod van energie niet meer op elkaar aan zullen sluiten. De verwachting is dat de energieconsumptie in de tijdspanne 2008-2035 met meer dan vijftig procent toeneemt (IEA 2011, 9).⁸ Deze forse stijging zal het gevolg zijn van verschillende, soms elkaar versterkende factoren.

In 2035 zal de wereld naar verwachting haar negen miljardste wereldburger verwelkomen (UN 2004, 4; UN 2011).⁹ Elk van deze wereldburgers consumeert energie. Een toenemende wereldbevolking legt derhalve een toenemende druk op het energieaanbod.

Deze vraag naar energie zal alleen maar versterkt worden door de opkomende economieën en de economieën die de komende jaren het sterkst zullen groeien (voornamelijk niet-OESO landen).

De toenemende vraag naar energie in die landen zal voortkomen uit de eisen van een steeds welvarender wordende bevolking, maar ook omdat energieverbruik de grondslag vormt voor economische groei. Een drijfveer voor de consumptie is ook dat de overheid in sommige landen het fossiele brandstofverbruik subsidieert waardoor er geen reële kostenconfrontatie voor de eindgebruiker is (EAI 2011, 129).

De vraag naar energie zal in de OESO landen minder snel groeien. Oorzaken hiervan zijn een dalende bevolkingsgroei, een minder sterke economische groei en overheidsbeleid en –wetgeving die de vraag naar duurzame energie stimuleert (Energy Information Administration (EIA) 2011, 28). Per saldo zal de mondiale vraag naar fossiele brandstoffen toe gaan nemen.

⁴ In 2009 is de wereldwijde vraag naar gas 108,58279 TCF geweest (IEA 2011, 156). De berekening is dan als volgt: $1669 / 108,58279$.

⁵ Deze cijfers zijn gebaseerd op gegevens uit het IEA 2011.

⁶ Schattingen zijn dat Rusland beschikt over een groot deel van de gasreserves; de VS, Canada en Groenland naar schatting over een groot gedeelte van de oliereserves aldaar beschikken (Gautier et al. 1178).

⁷ Charles Emmerson. "Too much to fight over." *The Economist* (Special report: Arctic), 16 juni, 2012.

⁸ Hierbij gaat het, om precies te zijn, om 504,7 quadriljoen Btu in 2008 en 769,8 quadriljoen Btu in 2035. Dit komt neer op een toename van energieconsumptie in dezelfde periode van 52,5%.

⁹ Het grootste gedeelte van deze groei zal in de minder ontwikkelde gedeelten van de wereld plaatsvinden. Daarbij zal in Azië in absolute zin een groot deel van deze groei plaatsvinden en neemt Afrika in relatieve zin het grootste gedeelte van de groei voor rekening (UN 2004, 4-5).

Aan aanbodzijde zal de productie van olievelden die nu geëxploiteerd worden de komende jaren gaan dalen.¹⁰ Ter compensatie zullen recent ontdekte reserves aangeslagen moeten worden en zal ook gezocht moeten worden naar nieuwe oliereserves. Veel van de bewezen oliereserves liggen in het Midden-Oosten en andere OPEC-landen (EIA 2011, 38). Tegelijkertijd wordt verwacht dat de oliereserves in niet-OPEC-landen de komende decennia het productieplateau zullen bereiken (Verrasto et al. 2010, 6).

Deze ontwikkelingen aan aanbodzijde hebben tot gevolg dat de oliereserves in toenemende mate in het Midden-Oosten geconcentreerd zullen blijven en dat andere landen hier steeds afhankelijker van zullen worden. De OPEC-landen controleren dan het aanbod voor de landen die er op een andere wijze lastig aan kunnen komen. Dit betekent meer macht voor de OPEC-landen.

Bovenstaande energietrend zal leiden tot een toenemende energieconcurrentie. De OESO-landen zullen moeten concurreren met de niet-OESO landen die sterk groeien in bevolkingsaantallen en economie. Om de energiezekerheid te vergroten, zullen landen (zoals China en India nu al doen) in toenemende mate op energiegebied bilaterale handelsovereenkomsten sluiten (Jesse & Van der Linde 2008, 24). Daarnaast zal het zoeken naar nieuwe energiereserves toenemen, zeker onder druk van een hoge olieprijs per vat (EIA 2011). Wanneer de olieprijs per vat hoger is dan \$100, zal de zoektocht naar reserves op de Noordpool worden gestimuleerd (Ebinger & Zambetakis 2009, 126; Conley & Kraut 2010, 2). Echter, een toegenomen aanbod vanuit Irak in de toekomst zou de productie laten stijgen en daarmee de prijs doen dalen – mits de olieproducerende landen dit toelaten (IEA 2012, 477). Exploitatie van de Arctische reserves zou dan uitgesteld kunnen worden (Jesse & Van der Linde 2008, 25).

De Noordpool kan dus in potentie een uitweg bieden uit een energieonzekere toekomst. Hierbij speelt diversificatie, risicospreiding van het aanbod een rol, om zo een grotere afhankelijkheid van de OPEC-landen te voorkomen. Ook kan gekeken worden naar andere brandstoffen dan olie, zoals gas, dat ook op de Noordpool te vinden is (Jesse & Van der Linde 2008, 28). De aantrekkelijkheid van de reserves op de Noordpool ligt in economische en politieke macht die dat oplevert (bijvoorbeeld voor respectievelijk Groenland en Rusland).

Het milieu

Het ecosysteem op de Noordpool is één van de gevoeligste op aarde. Tegelijkertijd is het er juist één die op dit moment erg snel verandert. De ijskappen smelten. Hierdoor zal de menselijke activiteit in het gebied gaan toenemen. Transport wordt gemakkelijker,¹¹ net als boren naar olie en gas.

De afgelopen zomer (2012), kwam een stroom van milieugerelateerde berichten van de Noordpool. NASA merkte die zomer op dat 97 procent van de enorme ijs - en sneeuwlaag die Groenland bedekt in de

¹⁰ De afname van de productie van olievelden die in 2009 in gebruik zijn, bedraagt 8,3% (IEA 2011, 121-122).

¹¹ Middels de Noordoostelijke Doorvaart kunnen vrachtschepen een stuk afsnijden als er minder ijs is. Afgelopen zomer (2012) heeft een recordaantal vrachtschepen deze route bevaren, het vrachtseizoen was nog niet afgelopen. Trude Pettersen, "Cargo record on Northern Sea Route", 15 oktober 2012, Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/business/cargo-record-northern-sea-route-15-10> (laatst bekeken op 16 oktober 2012).

maand juli aan het smelten was. Normaal voor die periode is een smelting van veertig procent. De grootte van deze schaal is voor het eerst in ruim 30 jaar satellietobservatie door NASA waargenomen.¹²

Ook is die zomer het record van smeltend zee-ijs verbroken. Dit leidde ertoe dat een onderzoeker 2012 het 'Goliath Year' van smeltend ijs noemde, sinds eind jaren '70 van de vorige eeuw de metingen begonnen.¹³ Daarnaast is een gletsjer, zo groot als Manhattan, van Groenland afgebroken. Het tweede stuk in evenveel jaren. Onderzoekers noemen deze ontwikkelingen zorgwekkend en ongewoon.¹⁴

Een door opwarming krimpend ijsniveau betekent een alsmaar toenemende krimp van het ijsoppervlak en opwarming van de noordelijke pool. Dit komt door een verminderd albedo-effect. Het ijsniveau is nu op een kwart van het niveau waar het zich 30 jaar geleden op bevond. Dit betekent dat er nu extra warmte opgenomen wordt in de regio die volgens berekeningen gelijk staat aan twintig jaar extra CO₂-uitstoot door de mens.¹⁵ Het gevolg van het veranderende klimaat is een verminderde biodiversiteit, waarmee ook natuurlijke stoffen verloren kunnen gaan die ziekten zouden kunnen bestrijden (Voorhoeve 2011, 144).

De opwarming zorgt niet alleen voor een toenemende druk op het ecosysteem in die regio, maar maakt de regio ook toegankelijker voor mensen. Menselijke activiteit zal op haar beurt, in combinatie met de opwarming, een grote impact hebben op het dierenleven aldaar. Op land zorgen pijpleidingen en andere bouwwerken voor versnippering van dierlijke leefgebieden. Ook neemt de mens niet-inheemse diersoorten en ziekten met zich mee. Deze zullen gemakkelijker gedijen wegens het gematigder klimaat (Arcic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) 2007b, xi; Voorhoeve 2011, 144). Op zee zullen de geluiden van boorplatformen en de scheepvaart hun effect hebben op de organismen in zee (Emmerson and Lahn 2012, 14).

Naast de geluiden die boorplatformen en (transport)schepen op zee produceren, stoten zij ook schadelijke stoffen uit. Hierbij gaat het bij de boorplatformen om stoffen zoals *produced water* (waterlagen die ondergronds tussen olie- en gaslagen liggen en die vrijkomen bij ontginning) en boorvloeistof (AMAP 2007a, 4_5). De schadelijke stoffen die in het milieu terechtkomen, worden opgenomen door de (zee)organismen. Door het proces van biomagnificatie hopen deze stoffen in het verloop van de voedselketen zich steeds hoger op. De schadelijke stoffen die in het milieu terechtkomen, belanden op die manier uiteindelijk op ons bord (National Resources Defense Council (NRDC) 2009).

Een andere bron van vervuiling is overtollig gas. Dit wordt op boorplatformen ter plekke verbrand (affakkelen) wat behoort tot één van de belangrijkste bronnen van lokale en regionale luchtvervuiling en daarmee tot één van de grootste bronnen van luchtvervuiling op aarde (Patin 1999a; Patin 1999b). Dit geldt

¹² Hierbij moet echter wel vermeld worden dat de onderzoekers onzeker zijn of dit het gevolg is van een opwarmend poolgebied, of door een natuurlijk verschijnsel dat eens in de 150 jaar voorkomt. Maria-José Viñas, "Satellites See Unprecedented Greenland Ice Sheet Surface Melt", 24 juli 2012, NASA, <http://www.nasa.gov/topics/earth/features/greenland-melt.html> (laatst bekeken op 12 september 2012).

¹³ Wederom dezelfde consideratie als in de voetnoot hierboven: er moet nog worden bezien of dit smelten past in een trend van mondiale opwarming, of dat het een schaarse natuurlijke bijzonderheid betreft. Jeanna Bryner, "Melting of Greenland Ice Sheet Breaks 30-Year Record", 15 augustus 2012, Live Science, <http://www.livescience.com/22387-greenland-melting-breaks-record.html> (laatst bekeken op 12 september 2012); http://www.huffingtonpost.com/2012/08/15/greenland-ice-sheet-melting_n_1783063.html (laatst bekeken op 12 september 2012).

¹⁴ Waarbij één onderzoeker, Andreas Muenchow, het dramatisch noemt, gezien er 150 jaar aan dergelijke data beschikbaar is en de schaal waarop de afbraken van de afgelopen jaren gebeurt nog niet eerder zijn meegemaakt. Zie voor bron de voetnoot hieronder. Wel wordt gezegd dat meer onderzoek naar de kwestie nodig is om uitsluitsel te bieden (Seth Borenstein, "Glacier in North Greenland breaks off huge iceberg", 17 juli 2012, Associated Press, <http://bigstory.ap.org/article/glacier-north-greenland-breaks-huge-iceberg> (laatst bekeken op 12 september 2012).

¹⁵ Susan Watts, "Arctic ice melt 'like adding 20 years of CO₂ emissions'", 6 september 2012, BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-19496674> (laatst bekeken op 12 september 2012).

ook voor exploitatie van de oliereserves die zich op de bodem van de Noordelijke IJszee zouden bevinden. Hieraan verbonden zou zijn een CO₂-uitstoot die gelijk staat aan de huidige jaarlijkse uitstoot op aarde (Greenpeace 2010, 2).

Hoewel de olie- en gasproductie ongeveer stabiel blijft in haar uitstoot,¹⁶ blijft dit toch nog de grootste vervuiler (Peters et al. 2011, 5317).¹⁷ Daarnaast zal, als gevolg van de kortere, open transportroutes de uitstoot van de scheepvaart toe gaan nemen in het gebied. Zo is uit berekeningen gebleken dat door de groeiende CO₂-uitstoot ten gevolge van de toenemende scheepvaart de opwarming van de noordelijke pool tussen de 17 en 78 procent zal toenemen (Corbett et al. 2010). Bij dit getal zijn dan nog niet eens de vervuilende stoffen van olie- en gasproductie opgenomen. Ook zal de toenemende uitstoot van roet bijdragen aan een snellere opwarming van het gebied (Corbett et al 2010, 9690). Kortom, er is sprake van een soort spiraal waarbij het dooien van de Noordpool tot meer menselijke activiteit in het gebied leidt die op haar beurt resulteert in opwarming waardoor het ijs weer sneller ontdooit.

Naast vervuiling verbonden aan de productie kunnen bij de olie- en gaswinning, maar ook het transport, ongelukken plaatsvinden. Hierbij kunnen grote hoeveelheden schadelijke stoffen in het milieu terecht komen. Een voorbeeld hiervan is de *Exxon Valdez* ramp in 1989. Dit schip geraakte op de klippen bij Prince William Sound en lekte hierbij 40 miljoen liter olie van de 200 miljoen die het op dat moment vervoerde.¹⁸ Toentertijd is slechts 3 miljoen liter olie opgeruimd (United States Department of Interior 2009). De overgebleven olie is inmiddels vervlogen en neergedaald op verschillende plekken (AMAP 2007a, 4_29). Deze ramp heeft grote impact op het ecosysteem gehad en bemoeilijkt nog steeds het herstel ervan (NRDC 2009). Van de haringpopulatie is, bijvoorbeeld, nog maar tienduizend van de 150 duizend ton vis over.¹⁹

Naast ongelukken met scheepvaart kunnen ook ongelukken op boorplatformen plaatsvinden. Een steeds groter gedeelte van de olie- en gasproductie op de Noordpool zal op *offshore* installaties plaatsvinden (Peters et al. 2011, 4317). Dit betekent een toenemend risico op olierampen in een kwetsbaar gebied. Daarbij komt ook nog dat de meeste olierampen zich voordoen op diepten van 150 meter en, zo is de verwachting, op de Noordpool liggen de meeste olie- en gasreserves op die diepte (PEW Environment Group 2010, 37).

Een olieramp op de Noordpool zou een rampzalig effect hebben op het klimaat. Verspilde olie zou zich onder de ijsschotsen kunnen gaan verzamelen (figuur 2). Dit bemoeilijkt het opruimingsproces dat in warmere zeeën al moeilijk blijkt; zelfs daar is maar een fractie van de olie op te ruimen. Daarbij komt dat, tot op heden geen effectieve methoden gevonden zijn waarmee vervuild ijs op de Noordpool zou kunnen worden opgeruimd.

Ook zorgt het koude klimaat voor een langzame afbrekingsperiode van olie die bij een ramp vrij komt, of kan dit afbrekingsproces zelfs geheel tot stilstand laten komen (AMAP 2007a, 4_25; World Wildlife Fund (WWF) 2010, 7). De chemische stoffen die dan vrijkomen, blijven langer in het milieu, met als gevolg dat het de

¹⁶ Wegens toenemende efficiëntie.

¹⁷ Deze blijft relatief stabiel, omdat veel van de productie van het land naar *offshore* reserves verplaatst. Deze prognose is gebaseerd op een berekening voor de periode 2004-2050.

¹⁸ Ruim 40 miljoen liter olie is hierbij gelekt van de 200 miljoen liter die het schip op dat moment vervoerde. <http://www.evostc.state.ak.us/facts/qanda.cfm> (laatst bekeken op 26 juni 2012).

¹⁹ Walsh, Bryan. "Still Digging up the Exxon Valdez, 20 Years Later." 4 juni 2009, Time Magazine: <http://www.time.com/time/health/article/0,8599,1902333,00.html> (laatst bekeken op 26 juni 2012).

inwerking op de wildstand verlengt. Ook vergroot dit de hoeveelheid chemische stoffen die wij als mensen zowel direct en indirect via voedsel zouden opnemen (AMAP 2007a, 5_6).

Wanneer een ramp zich voltrekt in het paringsseizoen of op een migratieroute van vissen en/of zoogdieren, heeft dit langdurige effecten op de populatie van het wildstand (AMAP 2007b, 24). Dit komt mede omdat het wild op de Noordpool een lange levensduur heeft in combinatie met een lage geboortegroei (WWF 2010, 7). Terry Calaghan, onderzoeker naar het Arctisch klimaat bij Sheffield University, merkt daarbij op dat een olieramp een groot effect zou hebben op de voedselketen omdat ook plankton zou worden aangetast.²⁰

Het koude klimaat op de Noordpool zorgt dus voor een erg fragiel ecosysteem. Eén die gemakkelijk te verstoren is. Technologische tekortkomingen kunnen een olieramp in dit kwetsbare gebied van kwaad tot erger maken (National Research Council (NRC) 2003, 7).

Eventuele milieuproblemen worden verder in de hand gewerkt omdat de financiële verantwoordelijkheid niet goed uitgewerkt is. In de VS en Canada is een plafond gesteld aan de financiële aansprakelijkheid van bedrijven bij milieuschade (Emmerson & Lahn 2012, 41). Dit verplaatst de risicolast van het private naar publieke domein. Op die manier wordt bedrijven een belangrijke drijfveer ontnomen – namelijk kostenconfrontatie - om substantieel te investeren in onderzoek naar preventie en opruiming van vervuiling. Tot slot is het soms zelfs zo, dat sommige overheden het milieu laag op de lijst met prioriteiten hebben – zoals in Rusland (Baev 2011).

De inheemse bevolking

In de poolcirkel leven vier miljoen mensen. Hiervan is ruim eenderde van inheemse afkomst (UNEP 2004, 14). Deze volkeren zijn min of meer per ongeluk staatsburger geworden van een land. Lang verplaatsten zij zich vrijuit over de noordelijke gebieden, totdat op een gegeven moment een gebied ineens tot een natiestaat behoorde.

In de kustgebieden van Canada leven nu ruim 50 duizend Inuit.²¹ In Alaska (VS) rekent zo'n vijftien procent zich tot de Inuit, dat komt neer op 110 duizend mensen. Zij leven voornamelijk in de Noordelijke kustgebieden.²² In Chukotka, Oost-Rusland, leven ruim 1.700 Inuit en in Moermansk zo'n 1.900 Laplanders.²³ En van de Groenlandse bevolking die 57 duizend mensen telt, behoort 89 procent tot de inheemse bevolking.²⁴ De inheemse volkeren die verspreid over de wereld leven, worden gerekend tot de meest "achtergestelde en

²⁰ Een Vandaag, "Shell gaat proefboren bij Noordpool", 27 juli 2012,

http://www.eenvandaag.nl/economie/40920/shell_gaat_proefboren_bij_noordpool (laatst bekeken op 18 september 2012).

²¹ Statistics Canada, 2006: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-558/p6-eng.cfm> (laatst bekeken op 27 juni 2012); voor een kaart van waar de Inuit wonen: UNEP, 2012: http://www.grida.no/graphicslib/detail/canada-arctic-indigenous-population_5551# (laatst bekeken op 27 juni 2012).

²² US Census Bureau, 2010: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02000.html> (laatst bekeken op 27 juni 2012); voor een kaart waar de Inuit in Alaska wonen: UNEP, 2012: http://www.grida.no/graphicslib/detail/alaska-indigenous-population_11ee# (laatst bekeken op 27 juni 2012).

²³ Russian Association of Indigenous Peoples of the North (RAIPON). <http://raipon.org/english/History/Populations/tabid/311/Default.aspx> (laatst bekeken op 4 juli 2012).

²⁴ CIA World Factbook, 2012: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gl.html> (laatst bekeken op 27 juni 2012); voor een weergave van waar de Inuit leven: UNEP, 2012: http://www.grida.no/graphicslib/detail/greenland-indigenous-population_f594 (laatst bekeken op 27 juni 2012).

kwetsbare” groepen op aarde.²⁵ Dit geldt ook voor de Inuit. Zij stellen het lot van hun volk gelijk aan dat van de oceaan.²⁶ Verslechtert de situatie op de Noordelijke IJszee, heeft dit directe invloed op hun welzijn en levensstijl. Om ervoor te zorgen dat er aandacht is voor de inheemse stem in de discussie over het gebruik van de Noordpool, hebben deze groepen zich verenigd in organen die op nationaal en internationaal niveau opereren. Dit heeft geleid tot verschillende documenten en standpuntinnemingen. De volgende vragen staan centraal

“Our declaration addresses some of these questions [who owns the arctic, who can traverse it, and who has a right to develop its resources?] from the position of a people who know the Arctic intimately. We have lived here for thousands and thousands of years and by making this declaration, we are saying to those who want to use Inuit Nunaat for their own purposes, you must talk to us and respect our rights.” – Patricia Cochran, Voorzitter Inuit Circumpolar Council (ICC)²⁷

De slotopmerking van Cochran geeft gelijk aan hoe vreemd het kan zijn om het te hebben over de verdeling van een regio die eeuwenlang gebruikt is door een specifieke groep zonder hen erbij te betrekken.

In de verklaringen opgesteld door de inheemse volkeren zijn veel zaken opgenomen. Deze variëren van milieukwesties tot duurzame economische ontwikkeling, educatievraagstukken en medebesluitvorming.²⁸

De inheemse volkeren zijn niet per definitie tegen ontginning van natuurlijke hulpbronnen. Wel stellen zij als voorwaarden dat dit op een manier gebeurt die het milieu niet schaadt en waarbij de activiteiten een duurzame en blijvend karakter hebben in termen van een hogere levensstandaard en economische baten. Daarbij moet dan voldaan worden aan kwaliteitsstandaarden die rekening houden met de lastige omstandigheden op de Noordpool. Graag zien de volkeren dat de economie aldaar gediversifieerd wordt en dat bijvoorbeeld ook geïnvesteerd wordt in educatie. Om hun belangen te vertegenwoordigen, willen de inheemse volkeren graag betrokken worden bij het besluitvormingsproces. Hierbij zien zij een adviserende of medebesluitvormende rol voor zichzelf weggelegd.

Op internationaal niveau zijn inmiddels afspraken gemaakt over de rechten van inheemse volkeren. Een voorbeeld hiervan is de United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP). Deze is als resolutie aangenomen en als gevolg hiervan niet-bindend. Desondanks biedt het belangengroepen die optreden in naam van inheemse volkeren wel de mogelijkheid om staten – met name de staten die vóór de resolutie gestemd hebben – op de vingers te tikken wanneer het fout gaat of als het fout dreigt te gaan. Ook kunnen de belangenorganisaties en ngo's, middels een boemerangeffect, bij bepaalde staten aandringen op (diplomatiek) ingrijpen in een ander land waar de inheemse volkeren onjuist behandeld worden (Keck en Sikkink 1999).

²⁵ United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues. “History of indigenous peoples and the international system.” <http://social.un.org/index/IndigenousPeoples/AboutUsMembers/History.aspx> (laatst bekeken op 27 juni 2012).

²⁶ Broder, John & Clifford Krauss. “New and Frozen Frontier Awaits Offshore Oil Drilling.” 23 maart 2012, New York Times: <http://www.nytimes.com/2012/05/24/science/earth/shell-arctic-ocean-drilling-stands-to-open-new-oil-frontier.html?pagewanted=all> (laatst bekeken op 27 juni 2012).

²⁷ <http://www.inuitcircumpolar.com/files/uploads/icc-files/PR-2009-04-28-CircumpolarInuitLaunchDeclarationonArcticSovereignty.pdf> (laatst bekeken op 4 juli 2012).

²⁸ Nunaat is het gebied dat de Inuit traditioneel als van hen beschouwen. Dit gebied beslaat stukken van Rusland, de VS, Canada en Groenland (Denemarken). Artikel 1.2, A Circumpolar Inuit Declaration on Sovereignty.

Daarnaast bestaat ook de International Labour Organisation (ILO). Deze Convention 169 is door twintig landen, waaronder Noorwegen en Denemarken geratificeerd. Voor die landen geldt dat de conventie bindend is en dat de ILO erop toeziet dat de bepalingen uit dit document worden nageleefd.²⁹

In beide documenten worden de rechten van inheemse volkeren uiteengezet. Hierin is onder andere opgenomen dat overheden in hun beleid en ontwikkelingsprojecten rekening dienen te houden met de gezondheid van de inheemse volkeren. Ook opgenomen is het recht tot participatie bij de besluitvorming omtrent de ontginning van natuurlijke grondstoffen. Dit geldt echter alleen wanneer ontginning op grond gebeurt die als traditioneel leefgebied wordt beschouwd. Hierdoor is het dus onzeker in hoeverre de inheemse volkeren recht hebben om mee te besluiten over een *offshore* installatie die ver buiten hun gebied kan liggen.³⁰

Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden is het belangrijk om per casus, aan de hand van criteria, te besluiten of het een traditioneel leefgebied betreft. Daarbij moet er dan ook stil gestaan worden bij de vraag of en in hoeverre de inheemse volkeren het recht op medebesluitvorming hebben, wanneer een *offshore* installatie buiten traditioneel leefgebied ligt. Immers, een olieramp, of gewoon productionele vervuiling kunnen deze inheemse gebieden aantasten.

Naast de internationale afspraken en wensen die de volkeren geuit hebben, is er ook nationale wetgeving die ingaat op de rechten van de inheemse volkeren. Uit de literatuur hierover volgt dat grofweg twee nationale modellen te vinden zijn. Het eerste is het *North American Arctic model*, waarbij veel grondstofrechten zich van een hoger overheidsniveau naar een lagere hebben bewogen. Het tweede, *Nordic model*, kent een gelimiteerde erkenning van de inheemse rechten aangaande grondstoffen (Arctic Council 2004, 115). Op de specifieke nationale beleidsstukken en wetgeving zal hier nu kort ingegaan worden.

Canada

In Canada hebben de Inuit een toegenomen zelfbeschikkingsrecht toebedeeld gekregen. Hierbij zijn verschillende bestuurlijke eenheden op decentraal niveau met gemandateerde en gedelegeerde machten ontstaan. Een voorbeeld hiervan is Nunavut, dat in 1999 gecreëerd werd vanuit de Northwest Territories. Toen is het *Nunavut Land Claims Agreement* door een meerderheid van de bevolking aangenomen.³¹ Daarnaast zijn er ook Nunatsiavut en Nunavik, waar de Inuit ook bevoegdheden gekregen hebben.

In die gebieden is een toegenomen zelfbestuur voor de Inuit. Alleen, deze gebieden genieten niet dezelfde rechten als de Canadese provinciën. Zo hebben de Inuitgebieden geen rechten op de grondstoffen die zich in de grond bevinden. Wel hebben de Inuit een adviserende rol wanneer het aankomt op de ontginning van natuurlijke hulpbronnen in hun territorium. Het is de verwachting dat in de toekomst Nunavut, net als de Yukon, meer rechten op grondstoffen toebedeeld krijgen (Arctic Council 2004, 113). De Inuit hebben tot op heden dus geen aandeel in een uiteindelijk besluit over exploitatie. Zij ontvangen echter wel royalty's van

²⁹ International Labour Organization: <http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/no169/lang--en/index.htm> (laatst bekeken op 3 juli 2012); International Labour Organization: <http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/Supervision/lang--en/index.htm> (laatst bekeken op 3 juli 2012).

³⁰ Artikel 7, lid 1, C169

³¹ In Canada is het gebruikelijk dat iedere *land claim* met betrekking tot de inheemse bevolking geratificeerd wordt door de bevolking waarop het verdrag betrekking heeft (Wessendorf 2005, 18).

grondstofproductie. De *offshore* grondstofreserves grenzend aan een territorium worden gezamenlijk door de centrale staat en het territorium beheerd (Arctic Council 2004, 113).

Verenigde Staten

Sinds 1971, toen toenmalig president Nixon de *Alaska Native Claims Settlement Act* (ANCSA) ondertekende, zijn de rechten van de Inuit in Alaska geregeld. Hierbij zijn de rechten van de grond, inclusief de grondstoffen die zich er op en onder bevinden, verdeeld tussen de federale overheid, de staat Alaska en de Inuit.³² De Inuit kunnen deze grond naar behoren gebruiken en kunnen hier winst op maken.

Naar het verdrag zijn de Inuit onderverdeeld in verschillende *native corporations*, die handelen vanuit winstoogmerk en waar Inuit aandeelhouder kunnen zijn. De Inuit bezitten met hun aandeel het recht op een uitkering. Ook hebben zij binnen de organisatie stemrecht. In feite zijn dit dus kleine bedrijven.

De grond die de coöperaties bezitten kunnen geleased worden aan bijvoorbeeld oliemaatschappijen. Op die manier wordt geld verdiend. Het voordeel van dit stelsel is dat de Inuit economisch gebaat zijn bij de ontginning van natuurlijke hulpbronnen. Echter, hierin schuilt direct het nadeel dat de Inuit op deze manier afhankelijk worden van de geldeconomie (Arctic Council 2004, 133), wat leidt tot hun culturele erosie.

Deze nieuwe en gecreëerde afhankelijkheid van geld leidt tot stress en een dilemma in een gemeenschap die duizenden jaren op een andere manier heeft bestaan: een tweestrijd met aan de ene kant economische baten en aan de andere kant de culturele identiteit. Een VN-rapport over de Inuit (United Nations General Assembly, 21th session, Human Rights Council 2012) beaamt dit. Deze tweestrijd wordt goed verwoord door de oud-burgemeester van het stadje Barrow, David Itta:

“It was always a struggle. Ninety percent of our tax pays comes from oil. And, we can’t go backwards. So within ourselves we find a hell of a dilemma.” – David Itta, oud-burgemeester Barrow³³

Ook is een sociale en culturele stress ontstaan die niet ongewoon is voor indianenvolkeren in de VS en die drugs- en drankproblematiek en aanvaringen met de politie tot gevolg heeft (Arctic Council 2004, 133). Dit heeft de Speciale Rapporteur inzake de rechten van de inheemse bevolking aan den lijve ondervonden tijdens zijn bezoek aan Alaska in 2012 (United Nations General Assembly, 21th session, Human Rights Council 2012, 15). De speciale rapporteur omschrijft het document zelfs als een drijfveer voor assimilatiebeleid (idem, 15). Ook worden, volgens het rapport, de rechten van de inheemse bevolking met betrekking tot jacht en visserij ondergeschikt gesteld aan de grondstofexploitatie en sportjacht. Het gevolg hiervan is dat er weinig ruimte overblijft voor Inuit en dat de gezondheid van het milieu en hun voedingsmiddelen worden bedreigd (idem, 15).

³² Hierbij heeft de federale overheid bevoegdheden over zestig procent van het grondoppervlak in Alaska, de staat 28 procent en de Inuit 12 procent.

³³ Eelco Bosch van Rosenthal, “Eskimo’s Alaska zeer bezorgd”, 21 juni 2012, Nieuwsuur <http://nieuwsuur.nl/onderwerp/386615-eskimos-alaska-zeer-bezorgd.html> ; <http://nos.nl/artikel/386535-shell-bevecht-wantrouwen-alaska.html> (laatst bekeken op 27 juni 2012).

Rusland

Omtrent de rechten van de inheemse volkeren is in Rusland veel wetgeving ontstaan. Zo is er bijvoorbeeld de wet *On the Guarantees of Indigenous Minority Peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation*.³⁴ Hier is het behoud van de traditionele levensstijl van de volkeren in opgenomen. Ook staat erin vastgelegd het recht op participatie bij ontginning van grondstoffen op traditioneel inheems grondgebied. Wel is het zo dat de rechten op de bodem en de grondstoffen die zich erin bevinden bij de staat blijven (Arctic Council 2004, 108-109; Xanthaki 2004, 95). Bij een milieuramp hebben de volkeren recht op een schadevergoeding.

Daarnaast is ook in bepaalde wetten³⁵ opgenomen dat de inheemse volkeren prioriteitsrechten hebben op zeevisserij (Fondahl & Poelzer 2003, 117). Het bijzondere hiervan is dat dit (ook) geldt voor gebieden buiten de 200-zeemijlszone – oftewel het verlengde van de continentale plat. Dit zijn juist de gebieden waar Rusland olie en gas hoopt te vinden en om deze reden een claim heeft ingediend bij het CLCS. Nu deze rechten erkend zijn, blijft de vraag in hoeverre de overheid erop toe gaat zien dat de betrokken (olie- en gas)industrie zich hieraan gaat houden.

Andere wetsartikelen doorkruisen echter de rechten van de inheemse volkeren. De *Land Code of the Russian Federation* uit 2001 zorgt er bijvoorbeeld voor dat de inheemse volkeren lastig zelf privaat land kunnen vergaren. Door verschillende criteria komt het er in de praktijk op neer dat de volkeren uitgesloten worden van privaat landbezit (United Nations General Assembly, 4th session, Human Rights Council 2007, 7). Daarnaast zorgen de *Water Code* en de *Forest Code* er eveneens voor dat het voor inheemse volkeren lastig is om land te verkrijgen. Zij moeten dan vaak concurreren met private actoren (zoals oliemaatschappijen) die over meer financiële middelen beschikken dan zichzelf, dat is natuurlijk onbegonnen werk (idem, 7).

Hoewel de rechten van de inheemse volkeren in Rusland er op papier (relatief) goed uitzien, schort het in de praktijk aan de uitvoering ervan (United Nations Economic and Social Council, 11th session 2012, 6). De rechten op grond worden door de Russische staat geleased aan de hoogste bidder. Wanneer een grote oliemaatschappij een bod doet op een lease, delft de inheemse bevolking vaak het onderspit. Multinationals kunnen op die manier een bedreiging vormen voor de traditionele levensstijl van de inheemse volkeren (Xanthaki 2004, 94-95). Dit is problematisch, omdat een groot deel van de Russische grondstofreserves zich bevindt in de leefgebieden van de inheemse volkeren van Rusland (International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) 2011, 38).

De vraag blijft natuurlijk hoe de Russische staat in de toekomst zal omgaan met de prioriteitsrechten van de Inuit op het verlengde van de continentale plat. Verwacht kan worden dat deze, net als andere rechten, niet goed gestand gedaan zullen worden. De voorlopige conclusie uit dit Russische verhaal is dat de basisrechten van de volkeren – die Rusland nota bene ook in eigen documenten uiteen heeft gezet – niet goed worden beschermd (United Nations Economic and Social Council, 11th session 2012, 12). En dit ondanks het Russische streven uit 2011 om de rechten van de inheemse bevolking te verbeteren (IWGIA 2012, 33).

³⁴ Het is erg lastig gebleken versies van deze wetten te vinden, vooral in het Engels. Op de volgende website zijn de Russische tekstversies van enkele van deze wetsteksten te vinden: <http://www.indigenous.ru/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=55> (laatst bekeken op 24 juli 2012).

³⁵ Zie *On Specially Protected Nature Territories* (1995) en *On the Exclusive Economic Zone of the Russian Federation* (1998).

Noorwegen

De Noren hebben nationale wetgeving, multilaterale afspraken en VN-verdragen geratificeerd die de traditionele levensstijl van de Sami (de Laplanders) en hun rechten zouden moeten beschermen. De Sami worden zelfs in de grondwet genoemd. Hierin wordt vermeld dat de staat een plicht heeft ervoor te zorgen dat de Sami en hun levensstijl bewaard blijven.³⁶ Ook is er in Noorwegen een Samiparlement, dat geconsulteerd moet worden bij besluiten die directe invloed op de Sami hebben. Zoals bij besluiten die van invloed zijn op zowel het materiële (visserij, grondstofexploitatie, etc) als het immateriële (kunst, cultuur, etc.) welzijn van de Sami. Daarnaast heeft de staat de verplichting de Sami van alle informatie te voorzien, zodat het volk een goed geïnformeerde mening kan vormen.

In Noorwegen is dan ook, net als in Canada, een gebied ontstaan waar een bestuur zetelt met geëvolueerde, gemandateerde rechten. Dit is vastgelegd in de *Finnmark Act* en betreft het Finnmark-gebied.³⁷ Anders dan de Inuit in Canada, hebben de Sami in Noorwegen geen specifieke afspraak met de centrale overheid gemaakt. In plaats daarvan geldt dat de inwoners van Finnmark in het algemeen, en niet de Sami in het bijzonder, toegenomen zelfbeschikking hebben gekregen. In dit Finnmark moet ontwikkeling op een ecologisch verantwoorde manier plaatsvinden en moet de bevolking hiervan baat hebben. Ook dient de Sami-cultuur beschermd te worden. Daarnaast houdt het bestuur van Finnmark toezicht op het land en haar hulpbronnen.

Ook op internationaal vlak heeft de Noorse overheid verschillende afspraken gemaakt. Het land heeft de ILO Convention 169 geratificeerd en de UNDRIP aangenomen. Daarnaast zijn de *International Covenant on Civil and Political Rights* en de *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* geïncorporeerd. Dit houdt in dat deze beiden conventies boven de nationale regelgeving geplaatst worden.³⁸

Ook heeft Noorwegen een verdrag gesloten met Zweden en Finland aangaande de Sami-rechten: de *Nordic Sami Convention*. Hierin is vastgelegd dat de Scandinavische overheden geen besluiten mogen nemen die van directe invloed zijn op de Sami zonder dat de Sami geconsulteerd worden. Dit betekent dat de Sami geconsulteerd dienen te worden bij ontginning van grondstoffen die op hun grondgebied plaats zouden gaan vinden. Daarnaast is vastgesteld dat de Sami een schadevergoeding dienen te krijgen in geval van schade.

Met al haar vastgelegde rechten voor de inheemse volkeren, wordt Noorwegen genoemd als een voorbeeld op dit gebied (United Nations General Assembly, 18th session, Human Rights Council 2011a, 11). Echter, tegelijkertijd worden vraagtekens gezet bij de praktische uitvoer daarvan. Zo uitten de Sami zelf bezorgdheden en heeft de speciale rapporteur van de VN ook zijn bedenkingen omdat de *Finnmark Act* nog maar zo kort van kracht is (United Nations General Assembly, 18th session, Human Rights Council 2011a, 12-13). Wat betreft de Scandinavische conventie is het vooralsnog onzeker in hoeverre de rechten van de Sami gewaarborgd zullen worden (United Nations Economic and Social Council, 11th session 2012, 13).

Ook zijn bezorgdheden geuit wanneer het aankomt op de betrokkenheid van de Sami bij besluiten over grondstofexploitatie. Daarnaast zijn er ook geen regelingen omtrent schadevergoedingen in geval van een

³⁶ Artikel 110 (a), Noorweegse Grondwet. <http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> (laatst bekeken op 25 juli 2012).

³⁷ Finnmark Act. <http://www.galdu.org/web/index.php?sladja=51&vuolitsladja=97&giella1=eng> (laatst bekeken op 25 juli 2012).

³⁸ Human Rights Act Norway, 1999. <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19990521-030-eng.pdf> (laatst bekeken op 25 juli 2012).

olieramp en hebben de Sami geen aandeel in de winst (United Nations General Assembly, 18th session, Human Rights Council 2011a, 16). Dit terwijl dergelijke activiteiten wel van invloed zijn op het ecologisch welzijn van het gebied en daarmee op de traditionele levensstijl van het volk. Het blijft maar de vraag in hoeverre de Sami in de praktijk bij grondstofexploitatie betrokken zullen worden, al helemaal wanneer het gaat om *offshore* boorinstallaties die dicht bij het land liggen waar zij schade kunnen berokkenen.

Groenland (Denemarken)

Groenland behoort al lang tot het Koninkrijk Denemarken. Sinds 2009 echter is Groenlands verhouding met het Koninkrijk losser geworden. In dat jaar is de *Act on Greenland Self-Government* aangenomen, dat toegenomen zelfstandigheid verschafte. Groenland kreeg zo meer wetgevende en uitvoerende taken met ondermeer toegenomen zeggenschap over minerale en ondergrondse grondstoffen.

Alle verdiensten van de grondstoffen gaan richting Groenland. Alleen op indirecte wijze krijgt Denemarken hier een klein deel van te zien. Daarnaast is voor Denemarken nog een kleine rol weggelegd in het besluitvormingsproces over het verlenen van vergunningen voor prospectie, exploratie en exploitatie.³⁹ Met de ruime grondstofrechten die Groenland nu heeft, hoopt het de economie te kunnen diversifiëren, te verduurzamen en werkgelegenheid te creëren (IWGIA 2011, 24).

Hoewel de Groenlandse overheid niet in de wet beschreven staat als een orgaan speciaal voor de inheemse bevolking, geniet zij wel de steun van een groot deel van de Inuit.⁴⁰ Dit komt omdat 88% van de bevolking aldaar van inheemse afkomst is. Als gevolg hiervan besteedt de regering grote aandacht aan Inuit-zaken (United Nations General Assembly, 18th session, Human Rights Council 2011b, 4). De Groenlandse regering heeft zo bijvoorbeeld het belang van het volk in het besluitvormingsproces over de exploitatie van de grondstoffen erkend (United Nations General Assembly, 12th session, Human Rights Council 2009, 5).

Met de toegenomen onafhankelijkheid in grondstofzaken kan Groenland randvoorwaarden aan olien- en gasmaatschappijen stellen. Een groot deel van de bevolking is daarom niet tegen ontginning van natuurlijke hulpbronnen vanwege de economische baten. Wel ziet de bevolking graag dat randvoorwaarden aan de productie verbonden zijn, bijvoorbeeld dat de maatschappijen geld stoppen in de lokale economie.⁴¹ Verassend genoeg was er niet veel protest vanuit milieuoverwegingen door de Groenlandse bevolking toen in 2010 Cairn Energy een exploitatievergunning kreeg (IWGIA 2011, 25).

Tegelijkertijd schuilt er een gevaar in deze toegenomen onafhankelijkheid. Groenland is een klein land. Dit kleine land moet dan aan de onderhandelingstafel gaan zitten met oliemaatschappijen die vaak meer middelen en dus meer macht bezitten. Hierdoor kan het voor Groenland lastig worden om zich staande te houden aan de onderhandelingstafel. Ironisch genoeg kan op die manier de toegenomen onafhankelijkheid juist zorgen voor een afbreuk van die onafhankelijkheid (IWGIA 2011, 26).

³⁹ *Mineral Resource Act*.

⁴⁰ Andreas Østhagen. "Developing North American Offshore Oil and Gas: A Comparative Case Study – Part 2." 12 juni 2012. http://www.thearticinstitute.org/2012/06/developing-north-american-arctic_12.html (laatst bekeken op 31 juli 2012).

⁴¹ Sylvia Pfeifer en Christopher Thompson. "The struggle for Greenland's oil." 26 augustus 2011. <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/1440b166-cea1-11e0-a22c-00144feabdc0.html#axzz22BS2eTrw> (laatst bekeken op 31 juli 2011).

Op dit moment is de Noordpool van niemand en in de toekomst zal het ook niet geheel van iemand kunnen worden. Althans, zoveel wordt duidelijk uit het internationaal zeerecht verdrag, de *United Nations Convention on the Law of the Sea* (UNCLOS). Dit verdrag regelt tot hoever buiten de kust staten bepaalde bevoegdheden hebben.

Via dit verdrag kan aanspraak gemaakt worden op een gebied buiten de exclusief economische zone. Het gebied waar het dan om gaat, verder dan 200 zeemijl, is het verlengde van de continentale plat. Hier kan een staat dan bepaalde rechten krijgen op de grondstoffen die zich aldaar op en in de bodem bevinden. Maar, een land heeft dan geen bevoegdheden over het water en wie er zich in beweegt. Het land kan dus niet het (internationale) vaarverkeer belemmeren.

Het verlengde van de continentale plat is een relevant onderwerp wanneer het aankomt op de noorpoolcasus. Rusland, Canada en Groenland proberen ieder aanspraak te maken op een gedeelte dat elkaar overlapt (figuur 2). Volgens de procedure moet elk van de landen die aanspraak willen maken op een verlengde van de continentale plat, een claim indienen bij de commissie die hiervoor in het leven is geroepen: *Commission on the Limits of the Continental Shelf* (CLCS). Hieraan moet wetenschappelijk bewijs toegevoegd worden dat het stuk oceaانبodem een verlengde van het eigen continentale plat van dat land is. Daarop doet de commissie een uitspraak die pas bindend wordt op het moment dat een land haar grenzen naar de uitspraak aanpast. Als een land vervolgens de uitspraak niet accepteert moet binnen een redelijke tijd een nieuwe claim ingediend worden.

In geval van een overlappende claim, zoals in de Noordpoolkwestie, doet de CLCS geen uitspraak. Dan moeten de staten er onderling binnen een redelijke termijn – die niet verder is gespecificeerd - uitkomen. Gebeurt dit niet, dan wordt de zaak voorgelegd aan het Internationaal Gerechtshof. Echter, hierop is een opt-out clause van toepassing.

Hoewel het verdrag enige houvast biedt, laat het voldoende ruimte over voor onduidelijkheden. Deze onduidelijkheden kunnen leiden tot toenemende spanning tussen staten. Dit komt omdat een onduidelijk verdrag en procedure voor de landen verschillende interpretaties en uitkomsten met zich mee kan brengen. Zo zijn bepaalde geologische definities niet duidelijk genoeg. Dit houdt in de Noordpoolkwestie in dat de verschillende staten ander bewijs aanvoeren die hun claim ondersteunen. Zo behoort de Lomonosovrug, en daarmee het verlengde van het continentale plat, volgens de Russen aan hen toe. Tegelijkertijd claimen de Canadezen en Groenlanders overlappende delen. De VS zeggen juist dat deze rug tot de oceaانبodem behoort en dus niemand het verlengde van het continentale plat kan claimen.

De uitspraken en aanbevelingen van de CLCS, die niet publiek worden vrijgegeven dragen bij aan spanningen (Proells & Müller 2008, 673, voetnoot 84), omdat staten bij het indienen van een claim niet kunnen afleiden hoe de CLCS de definities van geologische afzettingen definieert. Daarnaast besluit de commissie per casus de invulling van de verschillende definities (Matz-Lück 2009, 246).

Het verdrag biedt in dit geval enige houvast, maar laat voldoende ruimte voor onduidelijkheden en verschillende interpretaties en is daarmee een bron van spanningen tussen staten. De landen kunnen dan ieder

wetenschappelijk bewijs aandragen dat hun claim zou ondersteunen. De opt-out clause maakt het niet gemakkelijker.

Al deze tekortkomingen zijn vrij gewoon bij dit soort internationale verdragen. Het is ook niet te verwachten dat in afzienbare tijd staten ervoor zullen zorgen dat deze onduidelijkheden uit het verdrag worden weggenomen. Dit zou namelijk de mogelijkheid ontnemen om op een politieke wijze (door diplomatieke druk) of andere wijze (door bijvoorbeeld meer geld in een 'wetenschappelijke' onderzoeksmissie te kunnen stoppen) de uitkomst van de vraag te proberen te beïnvloeden.⁴²

Politieke situatie en militaire activiteiten

De afgelopen jaren is de aandacht voor de noordelijke pool weer toegenomen. Waar deze voorheen, ten tijde van de Koude Oorlog, van (militair)strategisch belang was, ligt het ditmaal anders. Nu is de regio interessant vanwege de olie- en gasreserves en de transportroutes. Die worden in de toekomst gemakkelijker te bereiken.

De potentiële rijkdommen van de Noordpool vergroten de aantrekkingskracht van het gebied. Alleen, niet iedereen gunt het elkaar. Wanneer bijvoorbeeld Rusland voor elkaar krijgt dat de Noordoostelijke Doorvaart tot haar binnenwateren behoort, wordt hiermee de weg geplaveid voor eenzelfde situatie voor Canada en de Noordwestelijke Doorvaart. Hierover zijn al jaren spanningen tussen de VS en Canada. En onder andere als gevolg van deze spanningen, zijn de VS erop tegen dat de Noordoostelijke Doorvaart tot Ruslands binnenwateren wordt gerekend.

Dit soort dynamiek speelt ook bij een andere aangelegenheid op de Noordpool: energie. Het gaat hier om stukken oceaانبodem waar verschillende staten aanspraak op maken – Rusland, Canada en Groenland met betrekking tot de Lomonosovrug. De één wil dan dus iets waar de ander ook zijn oog op heeft laten vallen. Het is ook zo dat degene die geen aanspraak op de winst kan maken, wil voorkomen dat de anderen dit wel doen – de VS met betrekking tot de Lomonosovrug.

Het is een spel over (relatieve) baten, waarbij spelers proberen een zo gunstig mogelijke uitkomst met zo min mogelijk verlies en een zo groot mogelijke winst proberen te realiseren. Dit is een politiek spel waar ook wat machtsvertoon bij komt kijken. Dit hoeft niet per definitie tot conflict te leiden. Zo is ook de verwachting. Wel kan het de dynamiek op de Noordpool veranderen en kunnen de spanningen tussen staten er toenemen.

Naast machtsvertoon vindt er tussen de Arctische spelers (Groenland, Noorwegen, Rusland, Canada en de VS) ook samenwerking plaats. Echter, ook dit valt onder politiek spel. Zo zijn er verschillende (militaire) samenwerkingsverbanden tussen verschillende spelers die de samenwerking bevorderen, maar ook tegenstellingen blootleggen.

Hiertoe behoort ook dialoog tussen de spelers. In 2008 hebben de vijf Arctische spelers de Ilulissat Verklaring afgegeven. Hierin zeggen zij disputen op te willen lossen via de internationale rechtsgang. Ook

⁴² Zo zou dan bijvoorbeeld niet meer diplomatieke druk uitgeoefend kunnen worden. Ook hebben de grote staten dan een kleiner machts- en financieel voordeel. Met een financieel voordeel kunnen zij bijvoorbeeld meer geld stoppen in een 'wetenschappelijke' *fact-finding* missie, die wetenschappelijk bewijs zoekt ter ondersteuning van de eigen claim.

erkennen zij het belang van samenwerking en verklaren deze in de toekomst te willen voortzetten.⁴³ De vraag is wel in hoeverre dit verdrag standhoud, wanneer de context verandert– bijvoorbeeld wanneer een enorme energieschaarste of zoiets dergelijks zou dwingen tot daadkrachtiger actie.

Deze verklaring had tot doel de zorgen van de wereld te bedaren, nadat de gemoederen hoog waren opgelopen toen in 2007 Rusland een vlag op de bodem van de Noordpool had geplant. Daarnaast gaf deze verklaring een signaal af: de Noordpool is van de vijf. Andere Arctische staten, zoals Finland, Zweden en IJsland, waren niet bij het verdrag betrokken. Hiermee werd in feite gezegd dat zij dus ook niets te maken hebben met de Noordpool, zijn grondstoffen en de verdeling ervan (Huebert 2010, 10).

Rusland

Voor Rusland is de noordelijke poolregio van belang om verschillende redenen, die met elkaar in verbinding staan en met de Russische machtspositie. Zo'n twintig procent van het Russisch bruto nationaal product komt uit het Russische Noorden. Daarnaast staat die regio ook garant voor zo'n tweeëntwintig procent van de Russische export (Zysk 2010, 205). Dat gebied vormt dus een grote inkomstenbron voor het land.

Hier komt bij dat de Russische grondstofreserves – die grotendeels in het noorden liggen – aan het slinken zijn. De Russische inkomsten verkleinen hierdoor. Voor Rusland is het dus in economische zin belangrijk om deze grondstofreserves uit te breiden. Het potentieel dat de Noordpool biedt heeft hierdoor een grote aantrekkingskracht.

Naast dat deze grondstofreserves Rusland voorzien van economische welvaart, dienen zij ook als buitenlandbeleid instrument. Rusland gebruikt haar rol als grote energieproducent en –leverancier als middel om haar onderhandelingspositie in internationale aangelegenheden te versterken. Het land heeft in het verleden uit politieke overwegingen bijvoorbeeld de gaskraan naar Oost-Europese landen dichtgedraaid. Met als gevolg dat ook West-Europa van dit Russische beleid de dupe werd.⁴⁴ Over de Russische grondstoffen als middel voor buitenlandbeleid heeft Poetin wel eens het volgende gezegd:

“Russia enjoys vast energy and mineral resources which serve as a base to develop its economy; as an instrument to implement domestic and foreign policy. The role of the country in international energy markets determines, in many ways, its geopolitical influence” – voormalig premier; huidig president Poetin⁴⁵

Een slinkende grondstofreserve doet de Russische invloed dalen. Uitbreiding van de Russische grondstofreserves is dus niet alleen in economische termen belangrijk, maar ook in termen van de macht en invloed die zij wil uitoefenen op het buitenland (Blank 2011, 19-20). Er moet dus vervanging gevonden worden

⁴³ Ilulissat Verklaring. http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf (laatst bekeken op 13 augustus 2012); NRC, “Afspraak landen poolregio over claims.” 29 mei 2008. <http://vorige.nrc.nl/article1903461.ece> (laatst bekeken op 13 augustus 2012).

⁴⁴ Petter Nore, “Developments of Russian oil and gas policy during the coming years – what does this mean for Norwegian petroleum interests?”, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innspill/energi/nore.html?id=491877> (laatst bekeken op 16 augustus 2012).

⁴⁵ Roman Kupchinsky, “Energy and the Russian National Security Strategy”, 18 mei 2009, Eurasia Daily Monitor, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=35006&tx_ttnews%5BbackPid%5D=27&cHash=1b344dfc35 (laatst bekeken op 15 augustus 2012).

voor de opdrogende Russische olie- en gasreserves, wil het zijn voornaamste instrument voor buitenlandbeleid behouden.

Daarnaast heeft Rusland de Noordoostelijke Doorvaart op het oog. Deze scheepsvaartroute wordt toegankelijker wegens het smeltende ijs en zou de afstand tussen Rotterdam en Yokohama met ruim dertig procent verminderen. Als Rusland het zover krijgt dat deze scheepsvaartroute beschouwd wordt als Russisch binnenwater, dan kan het land controle uitoefenen op wie er van de route gebruik maakt. Rusland zou dan bijvoorbeeld tolgelden kunnen heffen op het internationale scheepvaartverkeer.

Kortom, Rusland ziet de regio als van groot belang voor welvaart en de eigen machtspositie. Dit wordt weerspiegeld in de beleidsplannen van de Russische Federatie. Hierin staat dat de Noordpool van vitaal landsbelang is vanwege de sociaaleconomische baten en strategische voordelen die het biedt.⁴⁶ Om deze reden moeten massamedia een positieve beeldvorming van de Russische staat in Noordpoolaangelegenheden creëren.⁴⁷ En om de Noordpoolregio en de Russische belangen aldaar te beschermen, dient de militaire capaciteit te worden uitgebreid.⁴⁸

Hoewel Ruslands meest recente Arctische beleidsplan gekenmerkt wordt door een meer coöperatieve toon, zit er nog steeds – getuige het bovenstaande – een agressieve tendens in. In daad blijft Rusland een assertieve houding aannemen. Analisten vrezen dat het ook snel gedaan kan zijn met deze (schijnbaar) toegenomen coöperatiegezindheid van Rusland, wanneer het land niet krijgt waar het naar streeft: ontginningsrechten op de Noordpool (Zysk 2010; Baev 2011).

Meerdere malen is benadrukt dat de Noordpool voor Rusland als nucleaire mogendheid van belang blijft voor de militaire strategie. De geopolitieke belangen van Rusland op de noordelijke pool zullen fel beschermd worden,⁴⁹ met name vanwege de economische belangen en de grondstoffen die daar in de bodem zitten. Zoveel kan gedistilleerd worden uit een toespraak gehouden door Poetin in 2012.⁵⁰ Een hooggeplaatst Russisch legerofficier onderstreepte eveneens het belang van kernwapens en het recht om deze te gebruiken waar het de Noordpool betreft.⁵¹

Dit komt tot uiting in het defensiebudget. Tijdens de eerste twee presidentstermijnen van Poetin is het defensiebudget van Rusland met vijfhonderd (!) procent toegenomen (Black 2011, 69). In 2013 komt hier nog eens 25 procent bij.⁵²

De resultaten van de verhoging zijn terug te zien in de uitbreiding van de Russische militaire capaciteit. Ter bescherming van de Russische belangen in het hoge noorden, komen er twee Arctische brigades. Volgens de richtlijn zouden de brigades in 2015 gestationeerd moeten zijn op het Schiereiland Kula, dat grenst aan

⁴⁶ The Foundations of the Russian Federation's State Policy in the Arctic Until 2020 and Beyond.

http://icr.arcticportal.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1791:foundations-of-the-russian-federations-state-policy-in-the-arctic-until-2020-and-beyond&catid=45:news-2007&Itemid=111&lang=sa (laatst bekeken op 13 augustus 2012).

⁴⁷ Zie hetzelfde document.

⁴⁸ Idem.

⁴⁹ Lev Fedoseyev, "As Russia Stakes a Claim, the Race to Control the Arctic Heats Up", 8 juli 2011,

<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2082207,00.html> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁵⁰ Gleb Bryanski, "Russia to get stronger nuclear navy, Putin says", 30 juli 2012, Reuters, <http://www.reuters.com/article/2012/07/30/us-russia-putin-navy-idUSBRE86T1D320120730> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

⁵¹ Atle Staalesen, "Russian general sends Arctic warning to USA", 16 februari 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/russian-general-sends-arctic-warning-usa> (laatst bekeken op 10 september 2012).

⁵² Thomas Nilsen, "Russia to boost defence budget by 25 percent", 19 juli 2012, The Barents Observer, <http://www.barentsobserver.com/en/security/russia-boost-defence-budget-25-percent-19-07> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

Noorwegen. Dit zijn tienduizend manschappen waaronder zich een Arctische *spetsnaz*-eenheid bevindt.⁵³ Deze brigades zijn daar mede gestationeerd om het militaire evenwicht te herbalanceren naar een nieuwe situatie waarin toegenomen NAVO-activiteiten in de regio zijn.⁵⁴

Een dergelijke verplaatsing van troepen is tevens elders te zien in Rusland, zoals op Nova Zembla dat wordt omgevormd tot militair gebied. Civiele vluchten mogen niet meer naar het eiland.⁵⁵ Ook worden daar MiG-31 gevechtsvliegtuigen geplaatst. Deze vliegtuigen zijn volgens de NAVO de snelste onderscheppingsjagers ter wereld en kunnen zelfs kernbommen onderscheppen.⁵⁶ Het eiland zal daarnaast ook gebruikt worden om nucleaire testen uit te voeren.⁵⁷

Het militaire materieel wordt ook gemoderniseerd,⁵⁸ hoewel het wapentuig geavanceerd is, is het overig militair materieel verouderd.⁵⁹ Op de planning staan de constructie van nieuwe ijsbrekers, onderzeeërs, fregatten en vliegtuigen (Zysk 2010; Blank 2011).⁶⁰ Rusland bouwt bijvoorbeeld aan twee nieuwe klassen onderzeeërs. Deze onderzeeërs zullen hooggeavanceerd zijn en een nucleaire capaciteit hebben.⁶¹ Een aantal van deze schepen zijn al opgeleverd.⁶² De haven waar deze schepen gestationeerd zullen worden, zijn hiervoor al toegerust.⁶³

Het Russisch militair apparaat onderneemt met dit materieel tal van operaties. Die worden veelal als provocatief ervaren door andere landen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de verschillende vluchten die de Russische luchtmacht onderneemt. Hierbij zorgen de Russen ervoor dat ze binnen internationaal luchtruim

⁵³ Trude Pettersen, "Russian Arctic brigades put off to 2015", 22 februari 2012, Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/topics/russian-arctic-brigades-put-2015> (laatst bekeken op 21 augustus 2012); The Daily Mail, "Russia to deploy thousands of troops to 'protect the nation's interests' in the Arctic", 1 juli 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2010335/Russia-deploy-thousands-troops-protect-nations-interests-Arctic.html> (laatst bekeken op 21 augustus 2012); Ria Novosti, "Russia to Field First Arctic Brigade in 2015", 21 februari 2012, http://en.rian.ru/military_news/20120221/171440711.html (laatst bekeken op 21 augustus 2012); Bill Gertz, "The Bear at the Door", 26 juni 2012, The Washington Free Beacon, <http://freebeacon.com/the-bear-at-the-door/> (laatst bekeken op 20/08.2012). In dit artikel gaat het om een enkele brigade met een grootte van 8.000 manschappen; Lev Fedoseyev, "As Russia Stakes a Claim, the Race to Control the Arctic Heats Up", 8 juli 2011, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2082207,00.html> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁵⁴ Trude Pettersen, "Russian Arctic brigades put off to 2015", 22 februari 2012, Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/topics/russian-arctic-brigades-put-2015> (laatst bekeken op 21 augustus 2012)

⁵⁵ De Russische burgerbevolking ondervindt daar problemen van. Zij (2.900 personen) kunnen zo lastiger naar het vaste land en zichzelf in leven houden. Op deze manier worden zij in feite gedwongen het eiland te verlaten.

⁵⁶ Trude Pettersen, "Russia sends MiG-31 interceptors to the Arctic", 25 september 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/russia-sends-mig-31-interceptors-arctic-25-09> (laatst bekeken op 26 september 2012).

⁵⁷ Thomas Nilsen, "Subcritical nuke tests may be resumed at Novaya Zemlya", 2 oktober 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/subcritical-nuke-tests-may-be-resumed-novaya-zemlya-02-10> (laatst bekeken op 2 oktober 2012).

⁵⁸ Over de vraag of Rusland over middelen beschikt om te moderniseren zijn de meningen verdeeld. Sommige analisten stellen dat de (mondiale) economische crisis de Russische ambities de nek omdraait (Zysk 2010, 128); anderen denken dat de Russische economische situatie een dergelijke wederopbouw niet in de weg zit, aldus Robert Huebert (Eric Talmadge, "Arctic Climate Change Opening Region To New Military Activity", 16 april 2012, Huffington Post, http://www.huffingtonpost.com/2012/04/16/arctic-climate-change-military-activity_n_1427565.html [laatst bekeken op 20/08/2012]).

⁵⁹ The Economist, "The Arctic contest heats up: What is Russia up to in the seas above Europe?", 9 oktober 2009, <http://www.economist.com/node/12381767> (laatst bekeken op 20/08/2012).

⁶⁰ Atle Staalesen, "Navy chief confirms building of aircraft carriers", 26 juni 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/navy-chief-confirms-building-aircraft-carriers> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁶¹ Trude Pettersen, "Russia's new nuclear submarine will be state-of-the-art", 10 september 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/russias-new-nuclear-submarine-will-be-state-art-10-09> (laatst bekeken op 10 september 2012); Ria Novosti, "Russia to start construction of Boery-A class nuclear subs in 2012", 3 december 2011, http://en.ria.ru/military_news/20111203/169263294.html (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

⁶² Ria Novosti, "New Ballistic Missile Sub to Join Fleet in September", 17 augustus 2012, http://en.ria.ru/military_news/20120817/175267609.html (laatst bekeken op 21 augustus 2012); Atle Staalesen, "New attack submarine ready before year's end", 20 augustus 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/new-attack-submarine-ready-years-end-20-08> (laatst bekeken op 20 augustus 2012); Thomas Nilsen, "Sevmash ready to float out third mega-submarine", 19 december 2012, <http://barentsobserver.com/en/security/2012/12/sevmash-ready-float-out-third-mega-submarine-19-12> (laatst bekeken op 23 december 2012).

⁶³ Trude Pettersen, "Ready for new nuclear submarines", 1 oktober 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/ready-new-nuclear-submarines-01-10> (laatst bekeken op 2 oktober 2012).

blijven, maar komen zij erg dichtbij de nationale luchtruimen. De desbetreffende staten worden van tevoren niet ingelicht over zulke vluchten.

Hiervan zijn verschillende voorbeelden: tijdens een staatsbezoek van Obama aan Canada;⁶⁴ Russische nucleaire bommenwerpers die Alaska naderen;⁶⁵ een Russische oefenvlucht waarbij een schijnbaar bombardement op het Noorse militaire hoofdkwartier in Bodø gesimuleerd werd.⁶⁶ Ook in 2012 zetten deze vluchten door. In dat jaar hebben de Nooren zelfs een verdubbeling van het aantal Russische militaire vliegtuigen geconstateerd.⁶⁷ Dit soort ondernemingen is ook op en in het water te zien, bijvoorbeeld toen Rusland haar oorlogsschepen naar met Noorwegen betwist gebied stuurde om, naar eigen zeggen, de Russische vissers te beschermen.⁶⁸

Ook ondernemen de Russen oefeningen met kernwapens. In 2011 heeft het land met succes een nieuwe raket getest die met kernkoppen uitgerust kan worden.⁶⁹ In 2012 heeft het soortgelijke testen ondernomen en voor 2013 wordt gepland het aantal testen te verdubbelen.⁷⁰ Ook is Rusland stellig in het behouden van hun nucleaire arsenaal op het Kola Schiereiland.⁷¹ Daarnaast patrouilleert de Russische marine met nucleaire onderzeeërs op de Noordpool (Huebert 2010, 17-18).⁷²

Kortom, de Russische beer is volop aanwezig op de noordelijke pool. Rusland zal, wanneer diens belangen niet gediend worden, assertief handelen. Dat is de reden dat het land het leger herstructureert en moderniseert.

Noorwegen

Al deze Russische activiteiten baren zorgen bij een buurland: Noorwegen. Dit land zoekt een gezonde verstandhouding met haar Oosterbuur, maar vertrouwt er niet op dat deze zal standhouden of vrij zal zijn van intimidaties en krachtmetingen. Noorwegen houdt zich daarom afzijdig van het diplomatieke steekspel dat zich vooral tussen Rusland en Canada afspeelt (Huebert et al. 2012, 31).

Zoveel wordt ten minste duidelijk uit de langetermijnvisies van de Noorse ministeries. Hieruit wordt ook duidelijk dat Noorwegen een rol ziet weggelegd voor de NAVO. Noorwegen stelt dat haar lidmaatschap van de verdragsorganisatie de stabiliteit in de regio met betrekking tot Rusland heeft kunnen waarborgen (Ministerie van Buitenlandse Zaken Noorwegen (MBZN) 2011, 9). Het ziet de NAVO hierbij als stok achter de

⁶⁴ Rob Gillies, "Canadian Jets Intercepted Russian Bomber Before Obama's Visit", 27 februari 2009, Huffington Post, http://www.huffingtonpost.com/2009/02/27/canadian-jets-intercepted_n_170701.html (laatst bekeken op 20/08/2012).

⁶⁵ Bill Gertz, "The Bear at the Door", 26 juni 2012, The Washington Free Beacon, <http://freebeacon.com/the-bear-at-the-door/> (laatst bekeken op 20/08/2012).

⁶⁶ The Economist, "The Arctic contest heats up: What is Russia up to in the seas above Europe?", 9 oktober 2009, <http://www.economist.com/node/12381767> (laatst bekeken op 20/08/2012).

⁶⁷ Trude Pettersen, "More Russian military aircraft outside Norway", 3 januari 2013, Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/2013/01/more-russian-military-aircraft-outside-norway-03-01> (laatst bekeken op 5 januari 2013).

⁶⁸ Russia Today, "Navy sent to Norway to protect Russian fishermen", 14 juli 2008, <http://rt.com/news/navy-sent-to-norway-to-protect-russian-fishermen/> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

⁶⁹ Russia Today, "New submarine supermissile can pierce ABM shield", 10 augustus 2011, <http://rt.com/news/new-nuclear-submarine-missile/> (laatst bekeken op 21 augustus 2010); Ria Novosti, "Russia test-fired new submarine missile", 30 september 2012, <http://www.barentsobserver.com/en/security/russia-test-fired-new-submarine-missile> (laatst bekeken op 20 augustus 2012).

⁷⁰ Thomas Nilsen, "Russia to double nuke-missile tests", 4 januari 2013, Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/2013/01/russia-double-nuke-missile-tests-04-01> (laatst bekeken op 5 januari 2013).

⁷¹ Thomas Nilsen, "Tactical nukes on Kola not for discussion", 20 januari 2011, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/sections/security/tactical-nukes-kola-not-discussion> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁷² Vattaly Ankov, "Russia's nuclear subs to continue Arctic navigation", 1 oktober 2010, Ria Novosti, http://en.rian.ru/military_news/20101001/160795467.html (laatst bekeken 20/08/2012).

deur mocht de verstandhouding met Rusland verslechteren (Ministerie van Defensie Noorwegen (MDN) 2012, 29-31).

Net als Rusland, ziet Noorwegen de noodzaak in van het uitbreiden van haar slagvaardigheid. De reden hiervoor is in eerste instantie dat vitale nationale belangen in de regio beschermd dienen te worden (MDN 2009, 40). Daarnaast moet de krijgsmacht van het land kunnen stand houden in (potentiële) grondstofkwesties en grensconflicten (MBZN 2011). Ook is het voor de Noren belangrijk dat zij niet onder diplomatieke en politieke druk (van Rusland) bezwijken – een krachtigere krijgsmacht helpt hierbij (idem).

Het is te zien dat de Noren bezig zijn met een substantiële opbouw van de strijdkrachten (Huebert 2010, 13; Huebert et al. 2012, 31). Opmerkelijk is ook dat de Noren ondanks de recessie in 2011 binnen Europa de grootste importeur van militair materieel zijn.⁷³ Zo worden vijf nieuwe fregatten gebouwd die het geavanceerde *Aegis combat system* dragen, is er een order helikopters,⁷⁴ staat de koop van 48 F-35s op de planning en schaft het zes snelle *Skjold*-vaartuigen aan met scheeps- en luchtafweergeschut (Huebert 2010; Huebert et al. 2012, 19;31). Tevens heeft de Noorse Minister van Defensie op de NAVO-top in Chicago kenbaar gemaakt graag de eigen onderzeeërs te willen behouden en moderniseren, vanwege de Russische activiteiten in het hoge noorden.⁷⁵

Daarnaast wordt ook nog geïnvesteerd in de opbouw van de troepenmacht. Er wordt zelfs een Arctisch Bataljon gecreëerd (MDN 2012, 29-31). Ook vergroot Noorwegen de eigen militaire aanwezigheid nabij de grens met Rusland - daar waar de Russen hun militaire activiteiten op Kula hebben vergroot. Hierbij wordt gezegd dat het niets te maken heeft met militarisering maar alles met het hebben van een goede grensbewaking.⁷⁶ Er kan echter gespeculeerd worden over de motieven van de Noren. Het is immers goed mogelijk dat zij de toename in Russische militaire activiteit in die regio als bedreigend ervaren.

Om de krijgsmacht te oefenen in het ondernemen van operaties op de Noordpool, worden grootschalige militaire oefeningen gedaan. Ter ondersteuning van de Noorse intentie om een goede verstandhouding met Rusland te onderhouden wordt sinds 2010 jaarlijks een gezamenlijke oefening gehouden.⁷⁷ Opmerkelijk is ook de oefening *Northern Eagle 2012*, waaraan Noorwegen, Rusland en de VS meededen.⁷⁸

Aan de exercities die Noorwegen onderneemt, valt af te lezen dat het land niet al haar geld inzet op een goede verstandhouding met Rusland. In 2012 heeft een grootschalige NAVO-exercitie plaatsgevonden:

⁷³ Aftenposten, "Norge kjøper mest våpen i Europa", 22 maart 2012, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Norge-kjoper-mest-vapen-i-Europa-6790441.html#> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁷⁴ Trude Petterson, "Delivery of new helicopters overdue", 16 augustus 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/delivery-new-helicopters-overdue-16-08> (laatst bekeken op 21 augustus 2012); Jane's, "Armed Forces Norway", <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-Western-Europe/Armed-forces-Norway.html> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁷⁵ Trude Petterson, "Norway wants to keep its submarines", 21 mei 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/norway-wants-keep-its-submarines> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁷⁶ Thomas Nilsen, "Norway to invest in more effective border guard service", 17 december 2010, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/sections/security/norway-invest-more-effective-border-guard-service> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁷⁷ Thomas Nilsen, "Joint Arctic naval drill in May", 12 februari 2012, The Barents Observer, <http://www.barentsobserver.com/en/security/joint-arctic-naval-drill-may> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

⁷⁸ Trude Petterson, "Exercise Northern Eagle has started", 20 augustus 2012, The Barents Observer, <http://www.barentsobserver.com/en/security/joint-arctic-naval-drill-may> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

Operation Cold Response – ook Nederland nam hier aan deel.⁷⁹ De enige van de vijf landen die in dit stuk ter sprake komen dat niet meedeed, was Rusland. De Russen vatten deze oefening dan ook op als provocatie, en ondernamen een eigen exercitie met voormalige Oostbloklanden.⁸⁰ De Noren daarentegen verwelkomen een uitbreiding van NAVO-activiteiten in de regio, aldus de Noorse Minister van Defensie.⁸¹

Tot slot is het ook noemenswaard dat Noorwegen sinds 2010 haar militaire hoofdkwartier heeft verplaatst naar een ondergronds complex in Bodø. Dit heeft symbolische waarde, omdat de Noorse legerleiding hier ook gevestigd was ten tijde van de Koude Oorlog.⁸² Heel symbolisch, heeft de Russische luchtmacht dan ook in een oefening het bombardement van dit complex gesimuleerd, zoals hierboven eerder is beschreven.

Groenland (Denemarken)

In toenemende mate houdt Denemarken zich bezig met de Noordpool. Het land heeft bijvoorbeeld in de zomer van 2012 wetenschappers de regio ingestuurd om naar wetenschappelijk bewijs te zoeken die de Groenlandse claim op de Noordpool zou moeten staven.⁸³ Daarnaast onderhoudt en herstructureert het ook de eigen krijgsmacht in het gebied. Dit heeft alleen geen topprioriteit (Huebert et al. 2012, 28).

Tegelijkertijd erkent het land dat de regio in geostrategische waarde is toegenomen waarop de strijdkrachten aangepast moeten worden (Regering Denemarken (RD) 2009, 2). Hierop inspelend zullen de Deense strijdkrachten op de Faeroër Eilanden en Groenland zich verenigen tot één eenheid: de *Arctic Command* (idem, 12). Deze zal haar thuisbasis hebben in Nuuk, Groenland (Danish Defence Commission (DDC) 2008, 68). Ook wordt een reactiemacht opgericht (*Arctic Response Force*) bestaande uit eenheden met Arctische ervaring, die zo nodig opgeroepen kan worden (RD 2009, 12; Ministerie van Buitenlandse Zaken Denemarken (MBZD) 2011, 20). Daarnaast zullen ook activiteiten van de luchtmacht, evenals multilaterale activiteiten op de basis in Thule Groenland worden uitgebreid (RG 2009, 12; DDC 2008, 68; MBZD 2011, 20).

Op zee heeft Denemarken drie, binnenkort vijf, fregatten die op de Noordpool kunnen varen maar die niet versterkt zijn om door ijsmassa te varen. Daarnaast heeft het ook nog eens vier fregatten die ijs van één meter dikte kunnen breken. Tot slot heeft het twee zwaarbewapende ijsbestendige vaartuigen, waarvan er nog één in aanbouw is (Wezeman 2012, 6).

De Denen bouwen (slechts) langzamerhand de Arctische capaciteit op. De nadruk ligt hierbij op “langzamerhand”. De Deense militarisering berust met name op reactief vermogen en past de opbouwsnelheid aan naar het tempo van de andere landen (Rahbek-Clemmensen 2011, 14). Dit komt omdat zoals eerder

⁷⁹ Ministerie van Defensie (Nederland), “Cold Response”, 14 maart 2012, http://www.defensie.nl/marine/uitgelicht/archief/cold_response/ (laatst bekeken op 22 augustus 2012); Ministerie van Defensie (Noorwegen), “Press Release: Exercise Cold Response 2012”, <http://www.norge.fi/PageFiles/591341/IEPR%20-%20Exercise%20Cold%20Response%202012.pdf> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁸⁰ The Nordic Page, “Russia Finds NATO Exercise in Norway Provocative”, 14 maart 2012, <http://www.tnp.no/norway/panorama/2791-russia-finds-nato-exercise-in-norway-provocative> (laats bekeken op 22 augustus 2012); The Voice of Russia, “NATO holds naval games in the Arctic”, 12 maart 2012, http://english.ruvr.ru/2012_03_12/68216782/ (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁸¹ Thomas Nilsen, “Wants more and larger NATIO exercises in the North”, 11 juli 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/wants-more-and-larger-nato-exercises-north-11-07> (laatst bekeken op 21 augustus 2012).

⁸² BBC News, “Inside Norway’s underground military HQ”, 22 september 2010, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11386699> (laatst bekeken op 22 augustus 2012).

⁸³ NOS, “Iedereen claimt de Noordpool”, 31 juli 2012, <http://nos.nl/op3/video/401177-iedereen-claimt-de-noordpool.html> (laatst bekeken op 24 september 2012).

vermeld het leger geen topprioriteit geniet wanneer het aankomt op de politieke verhoudingen op de Noordpool.

Dit weerspiegelt zich ook in de Deense houding tegenover de activiteit van de NAVO op de noordelijke pool. Het land is in dubio over de vraag of de verdragsorganisatie zijn aanwezigheid in de regio moet vergroten. Er wordt ingezien dat de organisatie de veiligheid van het land ten goede kan komen. Tegelijkertijd zijn zij bang dat dit een verdere Russische militarisering in de hand zal werken (Rahbek-Clemmensen 2011, 10-12). Een echt *security dilemma*.

Om de veiligheid enigszins te waarborgen, participeert Denemarken in militaire oefeningen met Canada en de VS. Voorbeelden hiervan zijn *Arctic Training 2012* en *Operation Nanook 2010*.⁸⁴ Denemarken streeft naar een goede samenwerking met deze landen, met name met de VS. Ook door het faciliteren van de belangen van de VS in de regio (bijvoorbeeld door de VS gebruik te laten maken van de luchtbasis in Thule), hopen de Denen enige welwillendheid bij de Amerikanen te creëren (Rahbek-Clemmensen 2011, 12).

Canada

Canada voelt zich verbonden met de Noordpool. Deze historische verbondenheid met de pool is hoofdzakelijk de drijfveer achter de claim die Canada legt op het verlengde van het continentale plat, de grondstoffen aldaar, en op de Noordwestelijke Doorvaart (Government of Canada 2010, 5). Net als Rusland heeft Canada een nationalistische houding wanneer het op de Noordpool aankomt. Dit wordt ervaren door de burgers (box 1), gevoed en gestimuleerd door politici. Het parlement in Canada heeft zo, bijvoorbeeld, in 2009 unaniem gestemd voor het hernoemen van de Noordwestelijke Doorvaart naar de 'Canadese Noordwestelijke Doorvaart'.⁸⁵

De houding van de Canadese regering in deze kwestie is dat de Noordpool van Canada is en dat de aanspraken van Rusland te ver gaan. Zoals bij het vlagincident in 2007. Sindsdien, en ook daarvoor al tijdens de verkiezingen, is de regering Harper er stellig in dat het Arctische vermogen van de Canadese strijdkrachten uitgebreid en verbeterd moet worden. De realiteit ligt soms echter net iets anders.

Veel van de Canadese militaire activiteiten worden verplaatst naar het noorden met hierop aangepast of aangeschaft materieel. Het is bijvoorbeeld de bedoeling dat Canada meerdere militaire bases gaat onderhouden in het hoge noorden, waaronder een nieuw trainingskamp en luchtmachtbasis.⁸⁶ Deze moeten bemand worden door 5.000 manschappen (gestegen van 4.100) die worden voorzien van nieuw materieel (Wezeman 2012, 4).

⁸⁴ Jane George, "Canada-Denmark wrap up Greenland military exercise", 17 maart 2012, Nunatsiaq Online, http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674canada-denmark_wrap_up_greenland_military_exercise/ (laatst bekeken op 23 augustus 2012); CBC News, "Military's Arctic exercise to include U.S., Denmark", 18 augustus 2010, <http://www.cbc.ca/news/canada/north/story/2010/08/18/operation-nanook-mackay.html> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁸⁵ Trude Pettersen, "The Northwest Passage is to be renamed to the Canadian Northwest Passage, after a bid on the issue passed almost unanimously in the House of Commons", 4 december 2009, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/sections/briefs/canada-renames-northwest-passage> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁸⁶ Allan Woods, "Canada looking at building military bases in Arctic", 14 juli 2011, The Toronto Star, <http://www.thestar.com/news/canada/article/1024675--star-exclusive-canada-looking-at-building-military-bases-in-arctic> (laatst bekeken op 23 augustus 2012); CBC News, "Ottawa moves ahead with High Arctic military centre", 27 november 2011, <http://www.cbc.ca/news/canada/north/story/2011/11/27/north-high-arctic-military-centre.html> (laatst bekeken op 23 augustus 2012); David Pugliese, "Royal Canadian Air Force mulling major Nunavut base expansion, documents show", 26 december 2011, <http://news.nationalpost.com/2011/12/26/royal-canadian-air-force-mulling-major-nunavut-base-expansion-documents-show/> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

Ook de Canadese vloot wordt aangepakt. Deze bestaat al uit vijftien oorlogsschepen (geen ijsbrekers) en vier onderzeeërs, maar wordt verder uitgebreid met zeven *Arctic Offshore Patrol Ships*. Deze kunnen door eenjarig ijs varen en worden uitgerust met wapentuig (Huebert 2010, 9).⁸⁷ Ook worden er vijftien *Canadian Surface Combatant* vaartuigen ontwikkeld, die met verschillende wapensystemen – bijvoorbeeld luchtafweer – kunnen worden uitgerust (Defence Research and Development Canada 2006).⁸⁸ Daarnaast wordt tevens de slagvaardigheid in de lucht verbeterd. Oude antionderzeeër vliegtuigen worden gemoderniseerd, en er worden 65 F-35s aangeschaft (Wezeman 2012, 3). De gevechtsvliegtuigen worden aangeschaft om in de toekomst op te kunnen tegen de (provocatieve vluchten van) Russische bommenwerpers en een nieuw type gevechtsvliegtuig die de Russen ontwikkelen.⁸⁹ De angst hierbij is dat de aanschaf van de F-35s een wapenwedloop met Rusland kan ontlokken. Deze aankoop vormt dus voor de Canadezen een veiligheidsdilemma. Tot slot wil de regering *drones* aanschaffen, om die in te kunnen zetten in Arctisch luchtruim.⁹⁰

Buiten de uitspraken van de Canadese regering en de aanbestedingen die worden gedaan bestaan enkele problemen. De regering heeft bezuinigingen op defensie aangekondigd.⁹¹ In het debat hierover zeggen sommigen dat dit gevolgen zal hebben voor de modernisering en herstructurering van het leger naar Arctische omstandigheden. Anderen stellen dat dit opgevangen kan worden door het terugtrekken van de troepen uit Afghanistan.⁹² Vanuit de regering zelf wordt gezegd dat de aanschaf van nieuw materieel nog wel door zal gaan, om zo de militaire balans in stand te houden (Ministry of Finance Canada 2012, 218).

Kortom, er komen gemengde signalen uit Canada. De regering wil graag de slagvaardigheid van de krijgsmacht in het hoge noorden verhogen, maar verlaagt tegelijkertijd het budget. De regering hanteert echter een fel standpunt over de Noordpool en reageert heftig op Russische provocaties. Daarbij komt ook nog eens een nationalistische bevolking die de Noordpool als de hare beschouwd. Dit alles zal, naar alle waarschijnlijkheid, druk op de Canadese regering leggen om aanbestedingen te blijven doen.

Verenigde Staten

Ook in de VS is een toenemende aandacht ontstaan voor de Noordpool. Hilary Clinton heeft in de tijd dat zij Minister van Buitenlandse Zaken was bijvoorbeeld in een interview met *Newsweek* aangegeven dat in het buitenlandbeleid van de VS meer aandacht moet komen voor het toegenomen belang van de Noordpool.⁹³ Dit

⁸⁷ Government of Canada, "Preliminary Contract signed with Irving Shipbuilding for the Arctic Offshore Patrol Ships", 10 juli 2012, <http://news.gc.ca/web/article-eng.do?nid=685459> (laatst bekeken op 23 augustus 2012); Government of Canada, "Arctic/Offshore Patrol Ship", 3 april 2012, <http://www.materiel.forces.gc.ca/en/aops.page> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁸⁸ Defense Industry Daily, "Canada's National Shipbuilding Strategy", 29 juli 2012, <http://www.defenseindustrydaily.com/Canadas-National-Shipbuilding-Strategy-07164/> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).

⁸⁹ Juliet O'Neil, "F-35 buy could trigger Arctic arms race: Expert", 28 oktober 2010, The Vancouver Sun, <http://www.vancouversun.com/news/could+trigger+Arctic+arms+race+Expert/3743017/story.html> (laatste bekeken op 23 augustus 2012).

⁹⁰ David Pugliese, "Canadian military intends to spend \$1 billion on armed drones", 6 augustus 2012, The Ottawa Citizen, <http://www.ottawacitizen.com/news/Canadian%2Bmilitary%2Bintends%2Bspend%2Bbillion%2Barmed%2Bdrones/7048045/story.html> (laatst bekeken op 23 augustus 2012)

⁹¹ David Pugliese "As Harper tours the North, funding for the Arctic Surveillance network dries up", 22 augustus 2012, Ottawa Citizen, <http://www.ottawacitizen.com/technology/Harper+tours+North+funding+Arctic+surveillance+network+dries/7124391/story.html> (laatst bekeken op 6 september 2012).

⁹² Daniel Prousalides, "'Stealth' budget cuts in defence", 29 maart 2012, Parliamentary Bureau, <http://www.torontosun.com/2012/03/29/stealth-budget-cuts-in-defence> (laatst bekeken op 6 september 2012).

⁹³ Jon Meacham, "Meeting of the Diplomats", 20 december 2009, Newsweek, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2009/12/20/meeting-of-the-diplomats.html> (laatst bekeken op 6 september 2012).

BOX 1 – De Noordpool: de mening van de bevolking en het nationalisme

In 2010 is in opdracht van de *Munk School for Global Affairs* en de *Walter and Duncan Gordon Foundation* een onderzoek gedaan naar de meningsvorming omtrent de ontwikkelingen op de Noordpool (Erkos Research Associates 2011). Hiertoe zijn respondenten uit verschillende Arctische staten geënquêteerd. De mening over zaken zoals het milieu, de economie, kwaliteit van leven, internationale samenwerking, veiligheid en defensie kwamen hierin aan bod.

Opvallend is dat met name de Canadese bevolking er een militante toon op nahoudt. Met betrekking tot de grondstofproblematiek en bijbehorende claims die op de Noordpool worden gedaan, zegt een meerderheid van de Canadese bevolking dat de regering een ferme en eenduidige toon moet gebruiken (idem, 41-42). Volgens veertig procent van de Canadezen moet de Noordpool een topprioriteit vormen binnen defensie en het buitenlands beleid (idem, 17-20).¹ Bij de Russen is een zelfde trend te zien, hoewel in mindere mate (34 procent) (idem, 42). Bij de Noren, Denen en Amerikanen ligt dit percentage nog lager – respectievelijk acht, vijf en tien procent (idem, 43).

Ook aangaande de maritieme disputen met de VS over de Beaufort Zee en de Noordwestelijke Doorvaart hebben de Canadezen een felle mening. Deze wateren beschouwen zij als van hen en ze zeggen dat de regering deze moet beschermen (idem, xvii; 39-40; 43-44). Daar staat tegenover dat een meerderheid van de Amerikaanse respondenten juist wil dat beide regeringen eruit komen middels een overeenkomst (idem, 44). Hun regering beschouwt de Noordwestelijke Doorvaart internationaal water. Daarin geeft éénvijfde van de Amerikaanse respondenten de regering gelijk. (idem, 44). Negenentwintig procent van de Russen houdt er eenzelfde mening op na. Dit is opmerkelijk gezien de waarde die de Russische regering hecht aan de erkenning van een andere doorvaart als binnenwater: de Noordoostelijke Doorvaart (idem 44).

Verder zijn de Amerikaanse respondenten minder groot voorstander van uitbreiding van de militaire capaciteiten op de Noordpool en zien zij liever dat via bemiddeling en samenwerking naar een oplossing voor de Noordpool wordt gezocht (idem, 42-43). Hetzelfde geldt voor de Scandinavische landen (idem, 41-42). Dit heeft geleid tot de volgende conclusie van de onderzoekers:

“Ironically, when it comes to Northern sovereignty, Canadians seem to be more like the stereotypical American and Americans are cast in the more cooperative “Canadian” approach.” – Erkos Research Associates 2011, 54

¹ Hierbij past een kanttekening: militaire veiligheid wordt door een kleinere groep Canadezen een hogere prioriteit gegeven dan milieu en economie. Ook is te zien dat Zuid - Canadezen een groter waarde hechten aan militaire veiligheid dan Noord - Canadezen. Verder zeggen Canadese respondenten dat een toename aan defensiekosten niet ten koste zou moeten gaan van andere prioriteiten uit het onderzoek (Erkos Research Associates 2011, 13; 29-30).

is de afgelopen jaren gebeurd. Het gaat dan om overheidsdocumenten die gepubliceerd zijn, maar ook over discussies die aangewakkerd worden binnen de overheid over dit onderwerp. Echter, concrete stappen hiertoe vinden niet in dezelfde mate plaats als bij de andere Arctische staten die hier zijn besproken.

Eén van de documenten die het belang van de Noordpool naar een hoger niveau tilde, is de *National Security Presidential Directive 66 and Homeland Security Presidential Directive 25 (Arctic Region Policy)*.⁹⁴ Dit document is nog door Bush ondertekend en wordt ook door Obama als leidraad genomen (Smith 2010). In dit document staat de nationale veiligheid in de regio als topprioriteit aangegeven. Daarnaast staat ook de “*freedom of the sea*” hoog op de lijst van prioriteiten. De VS zien de Noordwestelijke en Noordoostelijk Doorvaarten als internationale wateren. Om aan deze prioriteiten tegemoet te kunnen komen moet het Congres het internationale zeerechtenverdrag, UNCLOS, ratificeren (Bank 2011, 11-12). De VS zeggen ook dat ze de grondstofreserves in de Beaufort Zee (een gebied waarmee een overlappende claim ligt tussen de VS en Canada) zullen beschermen. Samenwerking is in deze context mogelijk, mits het niet botst met de nationale veiligheid. Om deze reden moet het militaire apparaat zodanig ingericht worden dat het als afschrikmiddel voor conflict kan dienen.

Veel instanties waarschuwen dat de militaire capaciteit van de VS op de Noordpool tekort schiet in vergelijking met de andere mogendheden. Er zijn geen goede ijsbrekers,⁹⁵ er is onvoldoende personeel met ervaring in de barre omstandigheden en is er ook een tekort aan materieel (National Research Council (NRC) 2011, 2-14; 2-16). Tijdens een oefening met Canada in 2011 is dit meer dan duidelijk geworden.⁹⁶

Hieruit zijn tal van beleidsaanbevelingen gevolgd die erop aandringen dat de VS gaan investeren in het uitbreiden van die capaciteit (Department of Defense (DoD) 2011; NRC 2011; Department of the Navy 2009). Deze aanbevelingen worden gemotiveerd vanuit de verwachting dat in de toekomst de politieke spanningen toe kunnen gaan nemen vanwege het economisch – grondstoffen – potentieel van de regio (DoD 2011, 9). Daarnaast is het ook nodig de krijgsmacht aan de noordelijke omstandigheden aan te passen, om op die manier de prioriteiten die de VS in haar Arctisch beleid stelt zeker te kunnen stellen (NRC 2011, 2009, 6).

Ondanks dat vanuit de overheid stemmen opgaan tot meer investeringen om zo niet (relatief) achteruit te gaan (United States Accountability Office 2012), blijven deze vaak uit. Men is dan ook bang dat de overheid de put pas zal dempen wanneer het kalf verdrongen is (Conley & Kraut 2010, 10). Op die manier, zo is de angst, zal de relatieve kracht van de Amerikaanse krijgsmacht achteruitgaan, zeker wanneer de andere landen – en met name Rusland – hun slagvaardigheid blijven vergroten.

Tegelijkertijd is te zien dat wel enigszins rekening wordt gehouden met de veranderende verhoudingen in het hoge noorden. Want, hoewel het aan (investeringen in) goede ijsbrekers ontbreekt, zijn er wel zes bases met een troepenmacht van 25 duizend man en drie anti-kruisraketinstallaties in Alaska (Huebert

⁹⁴ *National Security Presidential Directive 66 and Homeland Security Presidential Directive 25 (Arctic Region Policy)*, 2009, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html> (laatst bekeken op 6 september 2012).

⁹⁵ Mia Bennet, “Military exercises in Arctic reveal gap in US capabilities”, 7 mei 2012, Alaska Dispatch, <http://www.alaskadispatch.com/article/military-exercises-arctic-reveal-gap-us-capabilities> (laatst bekeken op 6 september).

⁹⁶ Nicole Klaus, “US Navy lacks ability to operate in the Arctic, games reveal”, 29 april 2012, Anchorage Daily News, <http://www.adn.com/2012/04/28/2444408/us-navy-lacks-ability-to-operate.html> (laatst bekeken op 10 september 2012); Mia Bennett, “Canadian and American military exercises reveal gap between countries in Arctic capabilities”, 30 april 2012, Foreign Policy Blogs, <http://foreignpolicyblogs.com/2012/04/30/canadian-american-military-exercises-reveal-gap-arctic-capabilities/> (laatst bekeken op 10 september 2012).

2009, 19; 2010, 20).⁹⁷ Naast de al aanwezige troepen, staat ook op de planning dat de oude F-15s die in Alaska zijn gestationeerd worden vervangen door 22 F-22 Raptors en is het de bedoeling dat uiteindelijk éénvijfde van alle F-22s in Alaska komen te staan (Huebert et al. 2012, 19).

De VS hebben daarnaast een grote vloot onderzeeërs die zich onder het poolijs kunnen bewegen.⁹⁸ Deze vloot zal worden uitgebreid met een nieuw type onderzeeër (*Virginia*-klasse), die op de tekentafel niet ontworpen was om door ijs te breken,⁹⁹ maar dit meerdere malen toch heeft kunnen doen.¹⁰⁰ Hiervan staan dertig op de planning en zijn al zeven van in gebruik.¹⁰¹

Het uitbreiden van de activiteiten op en in de zee door de VS zal waarschijnlijk op oppositie stuiten van andere landen. Canada en Rusland zouden er aanstoot aan kunnen nemen, zeker wanneer de Amerikaanse vaartuigen in de buurt van de Noordwestelijke en Noordoostelijke Doorvaart zouden komen. Sterker nog, Rusland heeft de VS al gewaarschuwd voor inzet van oorlogsschepen met geavanceerd *Aegis*-wapentuig in de Noordelijke IJszee.¹⁰² Dit heeft al geleid tot meer politieke spanningen tussen beide landen (Huebert et al. 2012, 34).

Daarnaast houden de VS verschillende militaire oefeningen in de regio, waaronder Northern Edge en ICEX. Op één van deze oefeningen is een commando-eenheid in staat gebleken om zonder hulp te opereren en zelfvoorzienend te worden.¹⁰³ Daarover was al een aanbeveling gedaan aan de overheid. (NRC 2011, 2-16).

Tot slot ontwikkelen de VS ook nog nieuwe strategische informatievoorzieningen. Een voorbeeld hiervan is de *North American Aerospace Defend Command* (NORAD), waarbij de VS samen met Canada het luchtruim in de gaten houden.¹⁰⁴ Daarnaast wordt een controlesysteem ontwikkeld waarmee alles boven (zoals schepen en ijs) en onder (onderzeeërs, etc.) het water in de gaten kan worden gehouden (DARPA 2012, 5-7).

Verder onderhouden de VS met Noorwegen sinds de Koude Oorlog een observatieradar in Vadø. Officieel observeert deze installatie objecten in de ruimte. Echter, er zijn problemen met deze verklaring ontstaan toen een Noorse onderzoeksjournalist te weten kwam dat deze installatie niet bij NASA bekend was, waarop vervolgens ontwijkend werd gereageerd door de Noorse staatssecretaris van Defensie (Sellevåg 2000,

⁹⁷ Department of the Air Force, "US Air Force Fact Sheet", http://www.jber.af.mil/library/factsheets/factsheet_print.asp?fsID=5286&page=1 (laatst bekeken op 6 september 2012).

⁹⁸ Nuclear Threat Initiative (NTI), "United States Submarine Capabilities", 9 augustus 2012, <http://www.nti.org/analysis/articles/united-states-submarine-capabilities/> (laatst bekeken op 10 september 2012); Federation of American Scientists, "SSN-688 Los Angeles-class", http://www.fas.org/programs/ssp/man/uswpns/navy/submarines/ssn688_la.html (laatst bekeken op 10 september 2012); Federation of American Scientists, "SSN-21 Seawolf-class", http://www.fas.org/programs/ssp/man/uswpns/navy/submarines/ssn21_seawolf.html (laatst bekeken op 10 september 2012).

⁹⁹ Federation of American Scientists, "SSN-774 Virginia-class NSSN New Attack Submarine Centurion", 2010, http://www.fas.org/programs/ssp/man/uswpns/navy/submarines/ssn774_virginia.html (laatst bekeken op 10 september 2012).

¹⁰⁰ COMSUBPAC Public Affairs, "USS Texas Completes Historic First for Virginia Class", 30 oktober 2009, http://www.csp.navy.mil/archived_news/Oct09/release_09054.shtml (laatst bekeken op 10 september 2012); International Business Times, "Military power demonstration in the Arctic", 24 maart 2011, <http://www.ibtimes.com/articles/126694/20110324/us-military-arctic-submarines.htm> (laatst bekeken op 10 september 2012).

¹⁰¹ Naval Technology, "Goodrich delivers sail cusp for US Navy's Virginia-class submarines", 4 mei 2012, <http://www.naval-technology.com/news/newsgoodrich-delivers-sail-cusp-for-us-navys-virginia-class-submarines/> (laatst bekeken op 10 september 2012); Nuclear Threat Initiative (NTI), "United States Submarine Capabilities", 9 augustus 2012, <http://www.nti.org/analysis/articles/united-states-submarine-capabilities/> (laatst bekeken op 10 september 2012).

¹⁰² Atle Staalesen, "Russian general sends Arctic warning to USA", 16 februari 2012, The Barents Observer, <http://barentsobserver.com/en/security/russian-general-sends-arctic-warning-usa> (laatst bekeken op 10 september 2012).

¹⁰³ Mass Communication Specialist 1st Class Kim McLendon, "Support team makes Marine unit self-sufficient at Northern Edge 11", 22 juni 2011, <http://www.jber.af.mil/news/story.asp?id=123261102> (laatst bekeken op 11 september 2012).

¹⁰⁴ De National Academy of Sciences doet overigens de aanbeveling om deze succesvolle samenwerking met Canada uit te breiden naar een samenwerking waarbij ook de Noordelijke IJszee geobserveerd wordt (2011, 4-12).

28).¹⁰⁵ Andere verklaringen wijzen er eveneens op dat deze installatie waarschijnlijk niet is bedoeld voor de observatie van ruimtelijke objecten maar juist uitermate geschikt zou zijn voor de *national missile defense* strategie van de VS (Postol 2000; Dupont 1998). De Russen hebben hierop gereageerd door hun tactische nucleaire raketten op het plaatsje met de radar te richten.¹⁰⁶ Ook hebben de Russen erop gewezen dat de plaatsing van de radar het *Anti-Ballistic Missile* verdrag schendt waarmee het verdrag en het opgebouwde vertrouwen tussen de landen in het geding kan komen.¹⁰⁷ De VS hebben hierop gereageerd door te zeggen dat zij zo nodig uit het verdrag te stappen (Postol 2000, 31).

Afsluitend valt te zeggen dat hoewel de VS geen goede noordelijke militaire capaciteit bezitten daar wel aan wordt gewerkt. Dit gebeurt niet zo grootschalig als in Rusland of met gelijke retoriek. Van verschillende kanten wordt gewaarschuwd dat als de VS geen vaart maken om de Arctische slagvaardigheid te verbeteren, zij genoeg zullen moeten nemen met een relatief sterker Rusland.

Een analyse en mogelijk toekomstscenario

Zoals hierboven is besproken zal de mens steeds vaker aanwezig zijn op de smeltende Noordpool. Exploitatie zal in de toekomst hoe dan ook gaan plaatsvinden. Wel, zo is de verwachting, zal dit niet met zo'n vaart lopen gezien de technologische beperkingen en heftige weersomstandigheden in het hoge noorden (International Energy Agency 2012, 110). Daarnaast zal ook de scheepvaart toe gaan nemen; het mondiale totaal, maar ook de scheepvaart die de kortere route verkiest boven die van het Suez- en Panamakanaal.

Hiermee gaat een toenemende druk op het milieu gemoed, maar ook op de inheemse bevolking. Als de trend van huidige, laagdrempelige, milieucriteria doorzet en het aantal boorinstallaties en het vaarverkeer toeneemt, zal het risico op een olieramp groter worden (Emmerson & Lahn 2012, 48). Daar komt bij dat als de Noordpool in belang toeneemt – bijvoorbeeld omdat het dient als middel voor energiediversificatie – er wellicht minder rekening wordt gehouden met het welzijn, het milieu en inheemse volkeren; ook zal dan de politieke spanning tussen staten toe gaan nemen.

Nu al is de verwachting dat hoewel de inheemse volkeren rechten toebedeeld hebben gekregen deze in de toekomst niet verder uitgebreid zullen worden. Dit geldt met name voor de VS en Rusland (bij die laatste zal zelfs een toenemende centralisatie plaatsvinden). In Canada en Noorwegen bestaat de kans op meer decentralisatie (Arctic Council 2004, 116). Daarnaast hebben deze volkeren geen rechten op de offshore-reserves en zullen deze waarschijnlijk ook in de toekomst niet gaan krijgen. Wel kunnen de Inuit aanspraak maken op eigendomsrechten, waarbij historisch gebruik van bepaalde wateren in hun voordeel kunnen werken (Arctic Council 2004, 113).

¹⁰⁵ Inge Sellevåg, "The rada's name and address unknown", 8 mei 1998, Bergens Tidende, <http://www.fas.org/spp/military/program/track/980508hs.htm> (laatst bekeken op 11 september 2012).

¹⁰⁶ Grigory Milenin, "Radar keeps eye on Russia", 1 juni 2012, The Voice of Russia, http://english.ruvr.ru/2012_06_01/76739370/ (laatst bekeken op 11 september 2012).

¹⁰⁷ Julian Borger, "New US radar site threatens ABM treaty", 25 april 2000, The Guardian, <http://www.guardian.co.uk/world/2000/apr/25/julianborger> (laatst bekeken op 11 september 2012).

Voor alle actoren is de Noordpool belangrijk, maar dan net om andere redenen. Hieronder valt ook de behoefte om de afhankelijkheid van het Midden-Oosten te verminderen. Daarnaast ziet Rusland de regio ook als mogelijkheid om haar buitenlandse invloed te behouden met energie als pressiemiddel. Hetzelfde geldt voor de scheepvaartroute. Canada ziet het gebied vooral als één die haar 'natuurlijk' toebehoort, de grondstofreserves en de Noordwestelijke Doorvaart inclusief. Voor Groenland betekent de Noordpool en haar economische potentieel een toegenomen onafhankelijkheid van Denemarken. Noorwegen ziet het hoge noorden als een gebied dat het potentieel biedt om de stabiliteit als energieleverancier te behouden (Støre 2012). De VS hebben weinig overlappende delen – met uitzondering van een gedeeltelijke overlapping met Canada – en zien graag dat de andere landen een zo klein mogelijk stuk van de Noordpool krijgen. De VS nemen om deze redenen vaak het standpunt in dat de wateren en geclaimde stukken internationaal gebied zijn.

Door deze belangen is veel van de aandacht van de Arctische landen naar het noorden verschoven. Dit is te zien in de verplaatsing en opbouw van de strijdkrachten in die gebieden. Dit gebeurt ondanks de herhaalde beloften tot samenwerking in het gebied.

Deze opbouw geschiedt om verschillende redenen: onzekerheid over de intenties van de andere staten – met name van Rusland – en als reactie op de militaire opbouw van andere staten. Hiermee belandt de militarisering van het hoge noorden in een vicieuze cirkel van toenemende militarisering. Tegelijkertijd is sprake van een *security dilemma* (waarbij de militarisering van de één, daarover onzekerheid bij de ander brengt over de intenties) – denk bijvoorbeeld aan Groenland, waar de overweging wordt gemaakt om uit te breiden vanuit zekerheid, maar waar simultaan angst is om Rusland te provoceren.

Aan deze veiligheidscompetitie valt weinig te doen (Maerscheimer 2001, 35). Sommigen gaan zelfs zo ver te zeggen dat een wapenwedloop ontstaat (Huebert 2010, 23). De staten zoeken een soort verzekering, mocht het diplomatiek mislopen op de Noordpool. Hierbij dient de krijgsmacht als een stok achter de deur als politieke besprekingen falen en spanningen toenemen. Het nadeel hiervan is dat de strategische waarde en hiermee het nationaal belang van de regio toenemen (Huebert 2010, 23).

Bij deze militarisering rijst de vraag of een terugkeer naar de oude oost-westpatstelling mogelijk is. Het antwoord op deze vraag is onzeker. De NAVO is de afgelopen jaren enorm uitgebreid. Dit betekent dat er een toename is in de verscheidenheid van de belangen die binnen de organisatie spelen – de één wil dit, de andere dat, enzovoort. Echter, veel nieuwkomers van de verdragsorganisaties zijn Oost-Europese landen die graag de macht van Rusland ingeperkt zien. Daarnaast ligt het er ook aan hoe hoog de gemoederen oplopen bij geschillen tussen de Arctische NAVO-landen. Dat blijft een gevoelig punt zoals bleek tijdens de militaire oefening waarbij Rusland als enige Arctische staat niet betrokken was, wat dit land als provocerend ervoer.

Echter, ondanks de militarisering zal het niet zo gauw uitlopen tot een conflict. Wel leidt dit tot een andere politieke en diplomatieke dynamiek in de regio. Hierbij dient de krijgsmacht vooral als stok achter de deur en als impliciete dreiging. Hiertoe behoren ook eventuele provocerende patrouilles met gevechtsvliegtuigen, bommenwerpers en onderzeeërs – die zullen in de toekomst vaker voor gaan komen (Huebert et al. 2012, 31). Bij politieke en diplomatieke contacten tussen de staten, zal (gedemonstreerde) defensiemacht daarom ook een (impliciete) rol gaan spelen.

Deze politieke contacten tussen de landen zullen verder worden beïnvloed door de mate waarin in het binnenlandse debat een nationalistische toon te bespeuren is; en in hoeverre die door politici wordt gestimuleerd. Dit zou gesprekken tussen landen kunnen bemoeilijken. Politici met een nationalistische bevolking hebben minder bewegingsruimte wanneer de bevolking een schikking als (nationaal) onrechtvaardig ervaart. Omgekeerd kan een nationalistische bevolking door politici gebruikt worden als onderhandelingsmiddel, waarbij de staatsman zegt: “Ik heb al enorm toegegeven, verder kan ik niet; met dit akkoord kan ik al moeilijk thuis komen”.¹⁰⁸

Eventuele politieke spanningen kunnen daarnaast versterkt worden door vaagheden in het zeerechtenverdrag. Dan is geen snelle oplossing mogelijk. Omdat geen duidelijkheid bestaat over de gehanteerde definities zijn verschillende uitkomsten mogelijk van de commissie die over de claims op het verlengde van de continentale plat gaat.¹⁰⁹

Neem als voorbeeld de overlapping tussen de claims van Canada, Groenland en Rusland (figuur 3). Omdat het onduidelijk is op welke manier definities worden gehanteerd, is het onzeker wat onder bepaalde natuurlijk afzettingen wordt verstaan. Dit is juist belangrijk, omdat deze natuurlijke afzettingen aangeven of en welk gedeelte van de Noordpool de drie landen toebedeeld kunnen krijgen. Het gevolg hiervan is dat alle drie de landen met verschillend bewijs kunnen komen die ieder de eigen claim zullen versterken. Rijkere landen kunnen bovendien meer geld in onderzoek stoppen. Door deze onduidelijkheden kunnen de spanningen tussen landen aanhouden.

Naast de militarisering zullen ook de vaagheden van het UNCLOS – als het aan de machtige spelers ligt – niet gauw opgelost worden. Het zeerechtenverdrag zal wel blijven bestaan en gerespecteerd worden, omdat het de mogelijkheid biedt het verlengde van de continentale plat en scheepvaartroutes te kunnen claimen op een fundament van internationale legitimiteit.¹¹⁰ Door deze vaagheden is onduidelijk welke maatstaven de landen kunnen hanteren en zijn meerdere uitkomsten mogelijk in de uitspraken die de CLCS over de Noordpool zal doen. Dit biedt de landen de kans bewijzen te zoeken die hun claim staven.

Op zoek naar een duurzame oplossing

Op de Noordpool spelen verschillende kwesties die opgelost moeten worden. De voorstellen die hiervoor zijn te formuleren, zijn op internationaal, regionaal en nationaal/lokaal niveau. Deze kunnen een samenhangende werking hebben en tegelijk van invloed zijn op de aanpak van meerdere problemen.¹¹¹

Op internationaal niveau zou het zeerechtenverdrag duidelijker gemaakt kunnen worden. Dit zou vaagheden wegnemen en een helder, meer daadkrachtig verdrag tot gevolg hebben. Ook zouden ook de CLCS-

¹⁰⁸ Voor meer over dergelijke onderhandelingsdynamiek wordt verwezen naar Schelling (1980) en in het bijzonder pagina 24 van het boek.

¹⁰⁹ Immers, de definities worden in het verdrag niet duidelijk gemaakt. Tevens zijn de details van de uitspraken van het CLCS niet openbaar en is dus onduidelijk op welke manier deze commissie de definities hanteert.

¹¹⁰ Dit verdient wel de opmerking dat de samenwerkingsgezindheid van Rusland grenzen heeft. Deze worden opgezocht wanneer Rusland geen baat lijkt te hebben bij samenwerkingsverbanden (Baev 2011).

¹¹¹ Een voorbeeld is dat door de Arctische landen recent overeengekomen is om reddingswerkzaamheden via de *Arctic Council* te gaan regelen. De toegenomen contacten en samenwerking op een minder politiek geladen vlak, kunnen bijdragen aan een grotere vertrouwensband tussen de staten. Op die manier kunnen de politieke spanningen in de regio afnemen.

uitspraken openbaar gemaakt moeten worden. Daarmee zou staten de mogelijkheid ontnomen worden om een hernieuwde claim in te dienen, als de staat het oneens is met de uitspraak van de commissie –in de literatuur wel eens aangeduid als “pingpongprocedure” (Proelss & Müller 2008, 674). Daarnaast zou de opt-out clause geschrapt kunnen worden, zodat beslechting bij het Internationaal Gerechtshof kan komen te liggen.

Echter, deze hervormingen zullen helaas onmogelijk blijken vanwege het grote aantal VN- landen dat hiermee akkoord zou moeten gaan. Daarnaast ligt een verdere afdracht van soevereiniteit die dit betekent bij – met name machtige - landen altijd gevoelig. Dit zal nog gevoeliger worden door de samenstelling van de CLCS. Die bestaat namelijk uit onafhankelijke wetenschappers – en niet staatsafgeezanten - die gaan oordelen over een claim die een staat indient over het verlengde van de continentale plat. Aanpassing van het UNCLOS zou hierom alleen al met argwaan ontvangen worden.

Om de overlapping tussen de claims van Canada, Groenland en Rusland op te lossen, zouden die landen eventueel ook een gezamenlijke claim in kunnen dienen (Beyers 2009, 97). Mocht de claim door het CLCS gehonoreerd worden, zal er bij de verdeling van de regio tussen die landen nog veel politiek komen kijken. Achter gesloten deuren zouden machtsverhoudingen dan een rol gaan spelen in de afspraken over de vraag wie welk gedeelte van de noordelijke pool dan zou krijgen.

Wat betreft het milieu zou een regionale aanpak kunnen voldoen. Hierbij is het belangrijk dat kennis over het unieke ecosysteem op de Noordpool uitgebreid wordt (PEW Environment Group 2010).¹¹² Omdat de kennis zo beperkt is, is het belangrijk eerst te bevatten hoe het ecosysteem daar werkt en tot die tijd voorzichtig en terughoudend grondstoffen te winnen (Arctic Council 2009, 6).

Het uitbreiden van deze kennis zou op multilaterale basis kunnen geschieden. Verschillende landen zouden aan kunnen sluiten bij internationale onderzoeksprojecten. Hierbij is het vooral belangrijk om de Arctische staten te betrekken. Op die manier kan het contact tussen die staten toenemen en daarmee het onderlinge vertrouwen maar ook de gezamenlijke verantwoordelijkheid om het milieu te beschermen. Ook zal toegenomen kennis begrip geven voor de unieke omstandigheden op de Noordpool en bijdragen aan het behoud ervan.

Daarnaast zullen de staten ook hun milieubeleid dienen aan te passen. Met name Rusland zou onder druk van ngo's en andere staten, meer rekening moeten gaan houden met het milieu. Dit is echter makkelijker gezegd dan gedaan; Rusland zal zich van deze oproepen weinig aantrekken.

Tevens zullen de VS en Canada hun beleid ten aanzien van de financiële aansprakelijkheid bij milieuvervuiling moeten aanpassen. Deze is op dit moment vastgesteld op een laag bedrag.¹¹³ Het gevolg hiervan is dat de kosten van een olieramp veroorzaakt binnen het private domein veelal worden afgewenteld op de publieke sector. Bij de toegenomen kostenconfrontatie die dan tot stand komt zal sneller geïnvesteerd worden in veiligere grondstofwinning. Dit kan stuiten op verzet van die landen, omdat de motivatie van dit beleid met beperkte financiële aansprakelijkheid juist is om investeringen aan te trekken.

¹¹² Hierbij zou onderzoek bijvoorbeeld kunnen gaan over de migratieroutes van de fauna , over ecologisch belangrijke gebieden, of betere opruimingstechnieken voor olievlekken (PEW Environment Group 2010, 107-112).

¹¹³ De hoogte van de te verhalen schade bedraagt in de VS 75 miljoen dollar en in Canada veertig miljoen dollar (Emmerson & Lahn 2012, 54).

Hoewel een rampentaks niet effectief zou zijn,¹¹⁴ is nog wel een rol weggelegd voor belastingen. Zo zou op regionaal niveau een bestemmingsheffing afgesproken kunnen worden. De opbrengsten hiervan zouden naar een fonds kunnen gaan dat de leefomstandigheden van de inheemse volkeren verbetert, hun cultuur beschermt, of gestoken kan worden in bepaalde Arctische onderzoeksprojecten. Deze taks zou geheven kunnen worden op de energiemaatschappijen die grondstoffen aan de noordelijke pool onttrekken. De motivatie hierachter zou kunnen zijn dat een deel van de opbrengsten die onttrokken worden aan de Noordpool weer in de regio terugvloeien.

Gezien de gezamenlijke verantwoordelijkheid die de staten hebben in de bescherming van de noordpool zou een regionaal overleg over een dergelijke belasting geoorloofd zijn. Er zou dan een bepaalde minimumheffing kunnen worden afgesproken, waaronder de belasting niet mag zakken – daarboven mag uiteraard wel. Op die manier kunnen staten toch nog fluctueren in de tarieven, om op die manier de olie- en gasindustrie in het gebied aan te trekken. Deze zullen dan proberen een licentie te verkrijgen daar waar de belastingen het laagst zijn en er dus een financieel gunstig vestigingsklimaat is.

Ook dit kan lastiger blijken dan dat het op het eerste gezicht lijkt. Bij dergelijke afspraken komt meer politiek kijken dan bij bijvoorbeeld multilaterale onderzoeksprojecten. Bovendien zijn staten huiverig voor dit soort concrete afspraken, omdat het weer inhoudt dat een deel van de soevereiniteit wordt ingeleverd. Een werkgroep die zich bezig houdt met dit vraagstuk zou eventueel wel mogelijk zijn. Dit is informeler en toch worden er ideeën in opgedaan en meningen gevormd. Ook dit betekent een toename in de contacten tussen de Arctische staten, die zouden kunnen uitvloeien in een toenemend vertrouwen.

Andere problemen die opgelost dienen te worden - en hierboven behandeld zijn - zijn de problemen van de inheemse volkeren. Veelal hebben deze volken geen inspraak in het aanbieden van de licenties aan olie- en gasmaatschappijen. In Canada is voor de Inuit echter wel een adviserende rol weggelegd inzake de licenties voor offshore olie- en gasreserves (zie pagina 12). Hoewel de verwachtingen laag zijn wat betreft een uitbreiding van de rechten van de oorspronkelijke bewoners van de noordelijke pool, zou een dergelijke adviserende rol door belangengroeperingen en ngo's nagestreefd kunnen worden.

Om voort te borduren op dat laatste – over ngo's – zou er een grote rol weggelegd kunnen zijn voor *civil society*. Hieronder kunnen dan (georganiseerde) burgers vallen, belangengroeperingen (bijvoorbeeld van de Inuit), maar ook ngo's. Zij kunnen burgers van een land wijzen op een probleem en hen, en in het verlengde daarvan de politiek, te bewegen tot actie, hervorming of minstens er toe te zetten na te denken over een oplossing.

Ook kunnen internationale samenwerkingsverbanden tussen verschillende groepen binnen de burgermaatschappij ontstaan. Zo ontstaan *transnational advocacy networks* (netwerken van grensoverschrijdende belangenbehartigers). Op die manier kan ook op staten die minder gevoelig zijn voor de geluiden

¹¹⁴ Een rampentaks zou minder effectief zijn dan bijvoorbeeld de verhoging van de financiële aansprakelijkheid. Dit komt omdat met dergelijke taks, nog steeds de verantwoordelijkheid voor de kosten van het opruimen van vervuiling bij het publiek liggen. Daarnaast zou het ook de industrie geen juiste impuls geven. Een dergelijke belasting zou immers ongeacht context geheven moeten worden. Dit betekent dat ook bij reserves waar de risico's van exploitatie lager liggen, er evenveel belasting zou worden geheven (meer contextgevoeligheid in de belastingheffing zou de heffing moeilijker en duurder maken, en hierdoor wellicht niet duurzaam zijn). Dit zou onverantwoord gedrag van de industrie in de hand werken, omdat het dan minder rendabel zou kunnen zijn om lage-risico reserves te ontginnen. Bij verhoging van de financiële aansprakelijkheid kan er dus meer rekening worden gehouden met de context, omdat op die manier bedrijven het risico van een olie- of gasveld in de kosten-baten analyse kunnen opnemen.

van binnenlandse burgerbewegingen, toch nog – via internationale weg – druk worden uitgeoefend. Zo zou, via een boemerangeffect, een ngo door middel van contact met (een ngo in) een andere staat toch nog verandering in eigen land teweeg kunnen brengen.¹¹⁵

Tot slot zijn er ook nog oplossingen die de politieke (en militaire) spanningen het hoofd kunnen bieden. Hiervoor is toegenomen contact nodig tussen de Arctische staten, om op die manier het vertrouwen tussen hen op te bouwen. Hiervan zijn enkele initiatieven besproken, zoals bijvoorbeeld de multilaterale onderzoeksprojecten.

Ook kan een toegenomen rol voor de *Arctic Council* – of soortgelijk forum - weggelegd zijn. Hierin zijn de Arctische staten, maar ook de inheemse groeperingen betrokken. Een dergelijk orgaan kan een platform bieden aan standpunten, meningen en ideeën van de verschillende actoren en zo de dialoog faciliteren. De actoren kunnen daar hun visie op de regio uitten, zonder dat daar direct een oplossing uit voort hoeft te vloeien. Uitbreiding van de bevoegdheden van de raad kan hierbij nodig zijn. In de literatuur wordt wel geopperd om militaire aangelegenheden daar bespreekbaar te maken (Huebert et al. 2012, 4).

Het komt er voornamelijk op neer in de regio de internationale, of regionale samenwerking te stimuleren. Vooral in de wetenschap kunnen zo gecoördineerde samenwerkingsverbanden ontstaan die naast onderzoek aangaande bijvoorbeeld milieu, ook het contact tussen de Arctische staten kunnen doen toenemen. Op die manier wordt een vertrouwensband opgebouwd. Ook moet de rol van de Inuit worden besproken. Het is hierbij belangrijk dat de burgermaatschappij de staat een impuls geeft als bepaalde vraagstukken niet worden aangepakt.

¹¹⁵ Het boemerangeffect is een proces waarbij Staat A die niet vatbaar is voor invloeden vanuit de eigen civil society en ngo's toch middels een omweg te bereiken. Zo zou de ngo 1 uit Staat A dan contact kunnen hebben met de ngo 2 uit Staat B, om zo ervoor te zorgen dat Staat B druk gaat uitoefenen op Staat A. Zo wordt de agenda die ngo 1 in eerste instantie niet aan de orde heeft kunnen stellen bij Staat A, toch nog behandeld in Staat A. Zie voor meer over dit concept Keck & Sikkink (1999).

Bibliografie

- Arctic Council. 2004. *Arctic Human Development Report* (UHDR). Iceland: Stefansson Arctic Institute.
- Arctic Council. 2009. *Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines*. Iceland: PAME.
- Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP). 2007a. *Oil and Gas Activities in the Arctic – Effects and Potential Effects*. Volume 2. Oslo: AMAP.
- Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP). 2007b. *Arctic Oil and Gas 2007*. Oslo: AMAP.
- Baev, Pavel. 2011. "Russia's High Ambitions and Ambivalent Activities in the Arctic." 2 juni.
http://www.carnegiecouncil.org/publications/articles_papers_reports/0104.html (laatst bekeken op 20 augustus 2012).
- Bank, Stephen. 2011. *Russia in the Arctic*. Carlisle, Pennsylvania: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- Conley, Heather & Jamie Kraut. 2010. *U.S. Strategic Interest in the Arctic: An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Corbett, J. J., D. A. Lack, J. J. Winebrake, S. Harder, J. A. Silberman, and M. Gold. 2010. "Arctic shipping emissions inventories and future scenarios." *Atmospheric Chemistry and Physics* 10 (19): 9689-9704.
- Danish Defence Commission. 2008. *Summary: Danish Defence - Global Engagement*. Copenhagen: Ministerie van Defensie Denemarken.
- DARPA. 2012. *Broad Agency Announcement: Assured Arctic Awareness*. Arlington, Virginia: Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA).
https://www.fbo.gov/index?s=opportunity&mode=form&id=44aa8829411cec920d033db847c22797&tab=core&_cview=1 (laatst bekeken op 10 september 2012).
- Defence Research and Development Canada. 2006. *Modular Capabilities for the Canadian Navy's Single Class Surface Combatant*. <http://www.defenseindustrydaily.com/Canadas-National-Shipbuilding-Strategy-07164/> (laatst bekeken op 23 augustus 2012).
- Department of Defense. 2011. *Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage*. Washington, DC: Department of Defense.
- Department of the Navy. 2009 (oktober). *U.S. Navy Arctic Roadmap*. Washington, DC: Department of the Navy.
- Dupont, Daniel. 1998. "AIR FORCE 'HAVE STARE' RADAR MAY BE DEPLOYED ALONG RUSSIAN BORDER." *Inside Missile Defense* 4 (8). <http://www.fas.org/spp/military/program/track/980415-have-stare.htm> ;
<http://www.globalsecurity.org/space/library/news/1998/980415-have-stare.htm> (laatst bekeken op 11 september 2012).
- Ebinger, Charles K. & Evie Zambetakis. 2009. "The geopolitics of Arctic melt." *International Affairs* 85 (6): 1215-1232.
- Emmerson, C. and G. Lahn. 2012. *Arctic Opening: Opportunity and Risk in the Arctic*. London: Chatham House and Lloyd's.

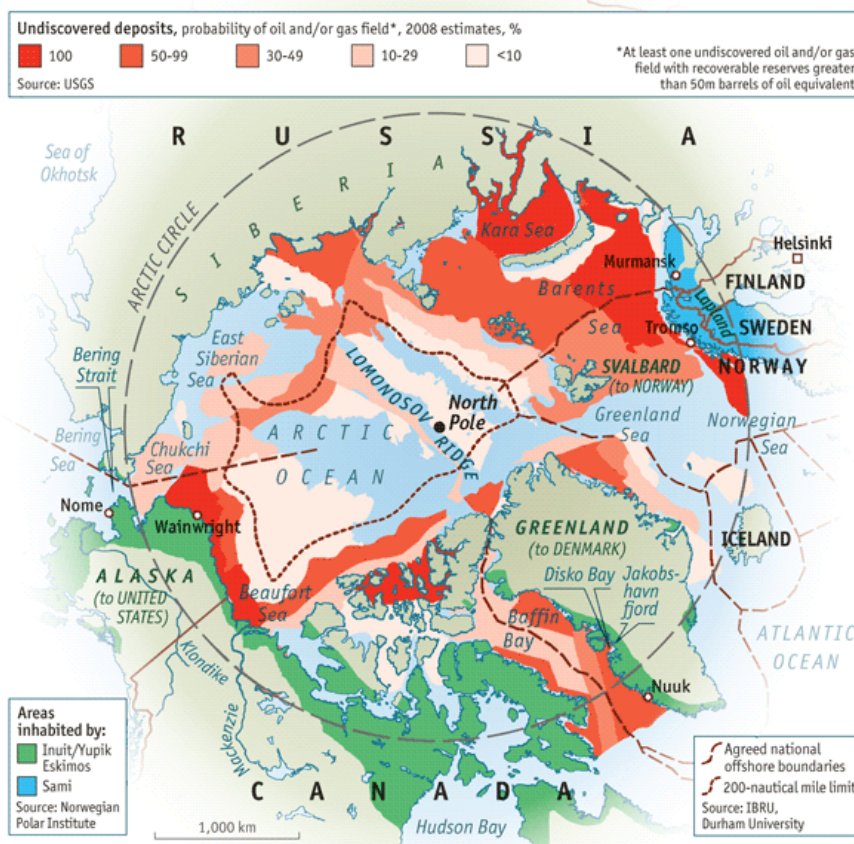
- Energy Information Administration (EIA) September 2011. *International Energy Outlook 2011*. Washington: EIA.
- Erkos Research Associates. 2011. *“Rethinking the Top of the World: Arctic Security and Public Opinion Survey.”* Toronto: Munk School for Global Affairs; Walter and Duncan Gordon Foundation.
- Gautier, D. et al. 2009. “Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic.” *Science* 324: 1175-1179.
- Gautier, D. 2011. “Oil and Gas Resource Potential North of the Arctic Circle.” Redevoering gehouden op 25 mei 2011 op de International Oil Spill Conference, te Portland, Oregon, VS.
- Government of Canada. 2010. *“Statement on Canada’s Arctic Foreign policy.”* Ottawa.
- Greenpeace. 2010. *“The Risks and Potential Impacts of Oil Exploration in the Arctic.”* Amsterdam: Greenpeace International.
<http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/climate/2010/ArcticBriefingFINAL.pdf> (laatst bekeken op 12 september 2012).
- Huebert, Robert. 2009. “United States arctic Policy: The Reluctant Arctic Power.” *The School of Public Policy: SPP Briefing Papers Focus on the United States 2 (2)*.
- Huebert, Robert. 2010. *“The Newly Emerging Arctic Security Environment.”* Calgary, Alberta: Canadian Defence & Foreign Affairs Institute.
- Huebert, Robert, Heather Exner-Pirot, Adam Lajeunesse, and Jay Gullledge. 2012. *“Climate Change & International Security: The Arctic as a Bellwether.”* Arlington, VA: Center for Climate and Energy Solutions.
- Fondahl, G. & G. Poelzer. 2003. “Aboriginal land rights in Russia at the beginning of the twenty-first century.” *Polar Record* 34 (209): 111-122.
- Jesse, Jan-Hein & Coby van der Linde. 2008. *“Oil turbulence in the next decade.”* Clingendael: Clingendael International Energy Programme (CIEP).
- International Energy Agency. *World Energy Outlook 2011*. Paris: :OECD / IEA.
- International Energy Agency. *World Energy Outlook 2012*. Paris: OECD / IEA.
- International Work Group for Indigenous Affairs. 2011. *The Indigenous World 2011*. Copenhagen: IWGIA.
- International Work Group for Indigenous Affairs. 2012. *The Indigenous World 2012*. Copenhagen: IWGIA.
- Keck, Margaret & Kathryn Sikkink. 1999. “Transnational advocacy networks in international and regional politics.” *International Social Science Journal* 51 (159): 89-101.
- Maerscheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.
- Matz-Lück, Nele. 2009. “Planting the Flag in Arctic Waters: Russia’s Claim to the North Pole.” *Göttingen Journal of International Law* 1 (2): 235-255.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken Denemarken/Groenland/Faroe. 2011. *“Kingdom of Denmark: Strategy for the Arctic 2011-2020.”* Copenhagen/Groenland/Faroe: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken Noorwegen. 2011. *“The High North: Visions and Strategies.”* Oslo/Bodø: Ministerie van BuZa Noorwegen.
- Ministerie van Defensie Noorwegen. 2009. *“Capable Force: Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces.”* Oslo: Ministerie van Defensie Noorwegen.

- Ministerie van Defensie Noorwegen (Det Kongelige Forsvarsdepartement). 2012. *“Et forsvar for vår tid.”* Oslo: Ministerie van Defensie.
- Ministry of Finance Canada. 2012. *“Jobs, Growth, and Long-Term Prosperity: Economic Action Plan 2012.”* Toronto: Ministry of Finance. <http://www.budget.gc.ca/2012/plan/pdf/Plan2012-eng.pdf> (laatst bekeken op 6 september 2012).
- National Research Council. 2003. *Cumulative Environmental Effects of Oil and Gas Activities on Alaska’s North Slope.* Washington D.C.: National Academies Press.
- National Research Council. 2011. *“National Security Complications of Climate Change for U.S. Naval Forces.”* Washington D.C.: The National Academies Press.
- Natural Resources Defense Council (NRDC). 2009. *“Protecting Our Oceans and Coastal Economies: Avoid Unnecessary Risks from Offshore Drilling.”* New York: NRDC.
- Patin, Stanislav. 1999a. *“Waste discharges during the offshore oil and gas activity.”* <http://www.offshore-environment.com/discharges.html> (laatst bekeken op 26 juni 2012).
- . 1999b. *“Oil pollution of the sea”.* <http://www.offshore-environment.com/oilpollution.html> (laatst bekeken op 26 juni 2012).
- Peters, G. P., T. B. Nilssen, L. Lindholt, M. S. Eide, S. Glomsrød, L. I. Eide, and J. S. Fuglestedt. 2011. *“Future emissions from shipping and petroleum activities in the Arctic.”* *Atmospheric and Chemistry Physics* 11 (11): 5305-5320.
- PEW Environment Group. 2010. *Oil Spill Prevention and Response in the U.S. Arctic Ocean.* Washington, D.C.: PEW Environment Group.
- Postol, Theodore A. 2000. *“National Missile Defense: The Target is Russia.”* *The Bulletin of the Atomic Scientists* 56 (2): 30-35.
- Proelss, Alexander & Till Müller. 2008. *“The Legal Regime of the Arctic.”* *Heidelberg Journal of International Law* 68: 651-687.
- Rahbek-Clemmensen, Jon. 2011. *“Denmark in the Arctic: Bowing to three masters.”* *Atlantisch Perspectief* 35 (3): 9-14.
- Regering Denemarken. 2009. *“Danish Defence Agreement 2010-2014.”* Copenhagen.
- Schelling, Thomas C. 1980. *The Strategy of Conflict.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Sellevåg, Inge. 2000. *“Exposed.”* *The Bulletin of the Atomic Scientists* 56 (2): 26-29.
- Smith, James F. 2010. US Deputy Secretary of State: Arctic Region Will Be Next International Strategic Challenge. 30 september. Redevoering te Harvard Kenedy School. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/20387/us_deputy_secretary_of_state.html (laatst bekeken op 6 september 2012).
- Støre, J. G. (Noorweegse oud-minister van Buitenlandse Zaken). 2012. The Norwegian perspective on Arctic resource development and management. 27 augustus. Redevoering, ONS 2012 Summit – The Geopolitics of Energy te Stavanger, Noorwegen. http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Whats-new/Speeches-and-articles/speeches_foreign/2012/arctic_resources.html?id=698106 (laatst bekeken op 23 oktober 2012).

- United Nations (UN). 2004. *World Population Growth to 2300*. New York: UN.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2011. *World Population Prospects: The 2010 Revision*. <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm> (laatst bekeken op 14 juni 2012).
- United Nations Economic and Social Council, 8th session. Permanent Forum on Indigenous Issues “Agenda items 3, 4(a), and 5 of the Provisional Agenda: Follow-up to the recommendations of the Permanent Forum: (a) Economic and social development; (b) Indigenous women; (c) Second International Decade of the World’s Indigenous People Human rights: (a) Implementation of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.” 3 march 2009 (E/C.19/2009/4/Add.4).
- United Nations Economic and Social Council, 11th session. Permanent Forum on Indigenous Issues “Agenda item 9 of the provisional agenda: Future Work of the Permanent Forum, including issues of the Economic and Social Council and emerging issues.” 18 may 2012 (E/C.19/2012/10).
- United Nations Environmental Programme (UNEP). 2004. *Vital Arctic Graphics*.
- United Nations General Assembly, 4th session. Human Rights Council “Agenda item 2 of the provisional agenda: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, Rodolfo Stavenhagen.” 27 February 2007 (A/HRC/4/32).
- United Nations General Assembly, 12th session. Human Rights Council “Agenda item 3: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, James Anaya.” 15 juli 2009 (A/HRC/12/34).
- United Nations General Assembly, 18th session. Human Rights Council “Agenda item 3: The situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland.” 12 january 2011a (A/HRC/18/35/Add.2).
- United Nations General Assembly, 18th session. Human Rights Council “Agenda item 6: Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Denmark.” 11 july 2011b (A/HRC/18/4).
- United Nations General Assembly, 21th session. Human Rights Council “Agenda item 3: The situation of indigenous peoples in the United States of America.” 30 augustus 2012 (A/HRC.21.47/Add.1).
- United States Accountability Office. 2012 (januari). “*Report to Congressional Committees: Arctic Capabilities*.” GAO-12-180. Washington, DC: GAO.
- United States Department of Interior, National Park Service. 2009. “Twenty Years Later: The Exxon Valdez Spill.” Seward, Alaska: NPS.
- United States Geological Survey (USGS). 2008. *Circum-Arctic Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (laatst bekeken op 18 juni 2012).
- Verrasto, Frank, Sarah Ladislaw, Matthew Frank & Lisa Hyland. 2010. “The Geopolitics of Energy.” Washington D.C.: Center for Strategic & International Studies (CSIS).
- Voorhoeve, Joris. “*Negen plagen tegelijk: Hoe overleven we de toekomst?*” Amsterdam/Antwerpen: Atlas-Contact.

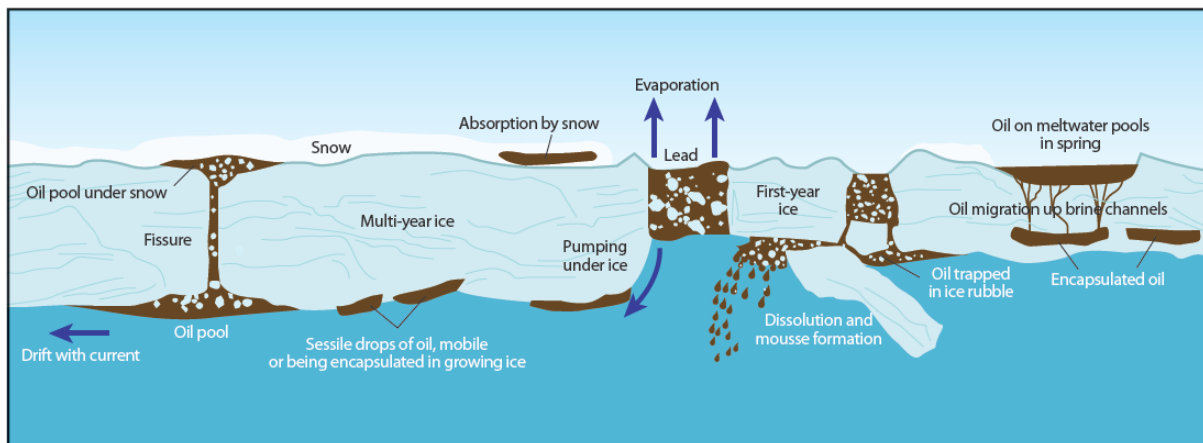
- Wessendorf, Kathrin. 2005. "An indigenous parliament: realities and perspectives in Russia and the Circumpolar North." Copenhagen: IWGIA.
- Wezeman, Siemon. 2012. "*Military Capabilities in the Arctic.*" Solna, Zweden: Stockholm International Peace Research Institute.
- World Wildlife Fund (WWF). 2009. "Drilling for Oil in the Arctic: Too Soon, Too Risky." Geneva: WWF. (<http://www.worldwildlife.org/what/wherewework/arctic/WWFBinaryitem18711.pdf>).
- Xanthaki, Alexandra. 2004. "Indigenous Rights in the Russian Federation: The Rights Case of Numerically Small Peoples of the Russian North, Siberia and the Far East." *Human Rights Quarterly* 26 (February): 74-105.
- Zysk, Katarzyna. 2010. "Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints." *Joint Force Quarterly* 57 (2nd quarter): 103-110.

FIGUUR 1 – Geschatte gas en oliereserves op de Noordpool

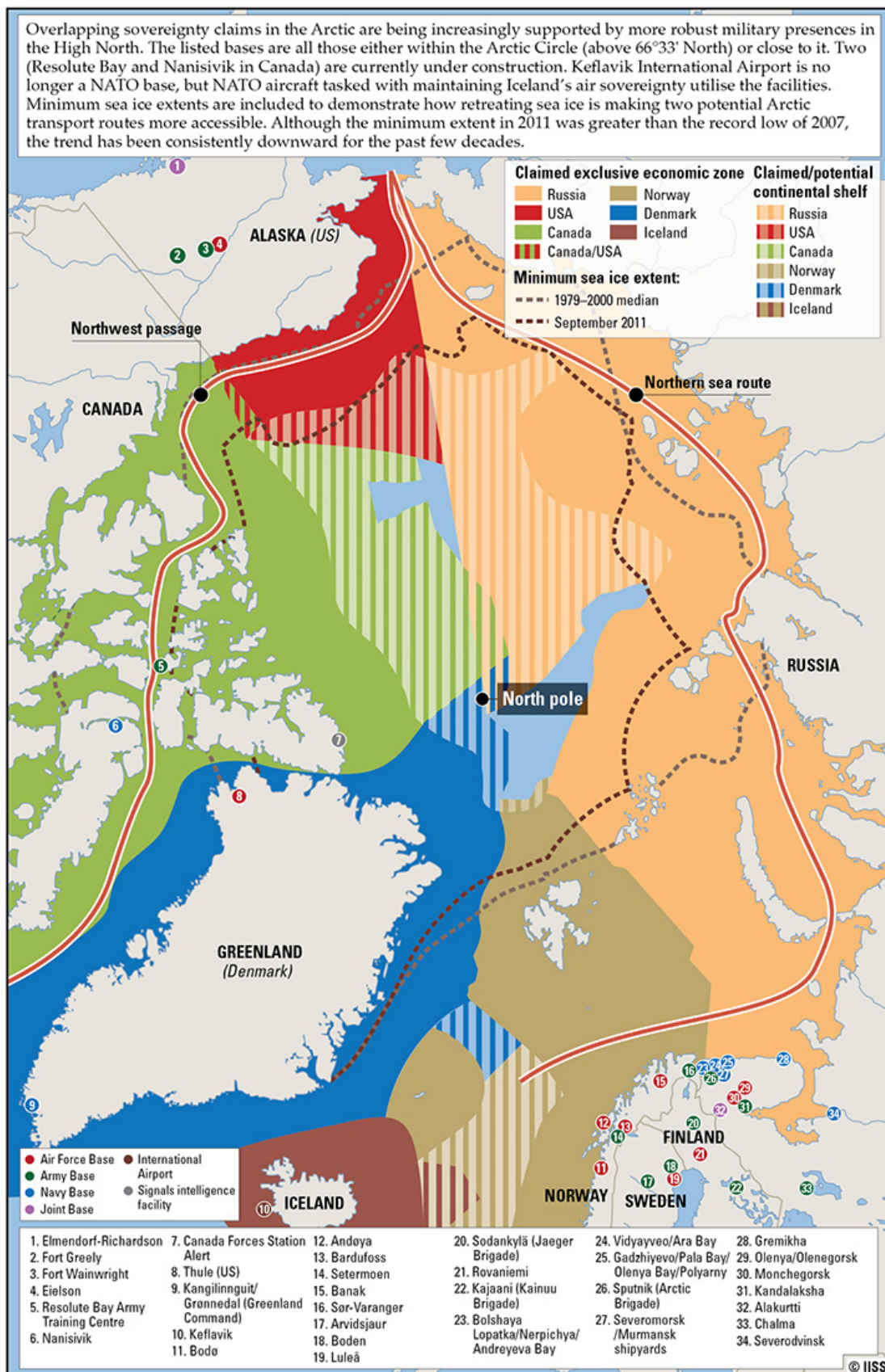
Bron: The Economist, "Too much to fight over", 16 juni 2012, <http://www.economist.com/node/21556797> (laatst bekeken op: 18 oktober 2012)

FIGUUR 2 – Verspreiding en ophoping van olie in zeeën met ijsoppervlak

Bron: AMAP 2007a, p4_23.

FIGUUR 3 – Aanspraken en overlappings hiervan op de Noordpool

Bron: <http://www.iiss.org/publications/military-balance/the-military-balance-2012/press-statement/overlapping-sovereignty-claims-in-the-arctic/> (laatst bekeken op 18 oktober 2013).